

Anayasamızdaki Antidemokratik Hükümler
G İ R İ Ş

17-18-19/6/1977
20
İstanbul Belediyesi Kütüphanesi
Nebil Var
Salonunda taşınan
Koleksiyon

1961 ANAYASASININ TEMEL İLKELERİ

T.B.İ.B. Olağanüstü
Genel Kuruluna, İstanbul Barosunun
sunulan Raporları

1961 Anayasamıza 12 Mart rejminin getirdiği değişikliklerin ve kapsamını değerlendirebilmek ve bunların 1961 Anayasasının siyasi felsefesine, özüne ve ruhuna aykırı düşen yanlarını belirtmek için 1961 Anayasasının dayandığı temel ilkeleri en genel çizgileriyle de olsa gözden geçirmekte yarar vardır.

1961 Anayasası, kurduğu devlet düzeninin niteliklerini 2. maddede belirtmektedir. Bu maddeye göre: "Türkiye Cumhuriyeti ..... Millî, Demokratik, Lâik ve Sosyal bir hukuk devletidir. "

Anayasamız, 2. maddesinde belirttiği bu nitelikleri, diğer bazı hükümleriyle daha da zenginleştirilmiştir. İkinci maddede "devletin nitelikleri olarak belirlenen bu kavramlardan ne anlaşılmalıdır.?"

I- MİLLÎ DEVLET :

Millî devlet kavramını aydınlığa çıkarabilmek için, herşeyden önce "Millî" ile "Milliyetçilik" kavramları arasındaki ilişkiyi saptamak gerekir. Milliyetçilik, diğer bir deyişle Türk Milliyetçiliği, millî bilinç ve ülkü etrafında birleşmiş bir toplum olarak anlaşılmaktadır. Türk Milliyetçiliği batı emperyalizmine karşı bir savaş bayrağı olarak ortaya çıktığı içindir ki, Türk Milliyetçiliğinin ırkçı ve emperyalist bir niteliği yoktur, bugün de yoktur. Nitekim, Anayasamızın 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri sayılarken, Kurucu Meclis, Anayasanın Başlangıcında "Millî Mücadele" ruhu ile bağlantılı olarak ele aldığı "Milliyetçi" kelimesini Millî olarak değiştirirken, bir takım "ırkçı" "Turanı", "şoven" ve "saldırgan" akımlardan, Anayasanın anladığı Milliyetçiliğin farkını ortaya koymak istemektedir.

Bu söylediklerimizin ışığı altında olmak üzere "Millî Devlet" ilkesi şu anlamlara gelmektedir :

- Millî Devlet, herşeyden önce devletin bağımsızlığını ifade eder. Kendi milletin iradesinden başka bir Milletin iradesine tabi olan devlet "Millî Devlet" olamaz.

- Millî Devlet, devlet içinde gerçekten demokratik bir yönetim mekanizmasının kurulmasını ifade eder.

- "Millî Devlet" ilkesi, devletin temeli olarak "Millet" gerçeğinden başka bir topluluk biçiminin alınamayacağını, özellikle "ümmet" esaslı üzerine kurulmuş bir devlet yapısına gidemeyeceğini de ifade eder.

II- DEMOKRATİK DEVLET :

II- DEMOKRATİK DEVLET :

Demokrasinin en kısa tanımı şöyle yapılagelmektedir.

Demokrasi "halkın,halk tarafından,halk için yönetimidir."

En kısa deyimle bir yönetimde halk iradesinin ağır baskısı. Böyle bir iradenin ağırlığını kabul etmeyen her türlü azınlık, giderek kişisel yönetimlerin zıddı oluyor demokrasi.

Demokrasi, aynı zamanda değişip gelişen,kendi kendini yenileyebilen bir rejmin adıdır. Nitekim bugün Anayasamızın bağlı bulunduğu demokrasi tipi olarak Batı Demokrasisi de batıdaki gelişimlerin sonucu olmuş, zamanla demokrasi kendi kendini yenileyerek bugünkü duruma gelmiştir.

Peki nedir batı demokrasisi ?

Batı Demokrasisi "liberalizme" dayanır.Liberalizmin bir iktisadî, öteki siyasî olmak üzere iki yüzü vardır.İktisadî Liberalizm girişim ve ticaret hürriyeti demektir. Siyasî liberalizm ise toplumda değişik görüşlerin varlığının yaşama hakkının tanınmasıdır. Değişik sosyal çıkarların barış içinde mücadele edebilmesi,bir taraf için "zararlı" gözükeneğin öteki taraf için tam tersine "yararlı"olabileceği gerçeğinin kabulüdür, siyasi liberalizm.

./...

Siyasi Liberalizme göre hiçbir doktrininin ayrıcalığı yoktur; Hürriyete saygılı oldukça her düşünce serbesttir; serbestçe açıklanır, serbestçe örgütlenir, serbestçe yarışır ve her düşüncenin siyasi iktidara gelme hakkı vardır. Bu yarışma, soyutta kalan bir düşünce yarışması değildir; olamaz da: Siyasi partiler sendikalar şeklinde örgütlenir ve çeşitli baskı gruplarını oluşturur.

Ancak demokrasi kendini korumayacak demek midir bu? Hayır. Her rejim gibi demokratik rejim de, varlığına yöneltilecek tehlikeler karşısında kendini koruma hakkına sahiptir. Ne zaman vardır o tehlikeler? o tehlikeler, düşüncelerin şiddet hareketleri halini aldığı anda vardır. Hatta bazı görüşlere göre, bu şiddet hareketlerinin düzen için ancak "yakın bir tehlike" halini aldığı zaman vardır. Ne var ki bu şiddet olayları maddi olaylardır, suçtur ve cezalandırılırlar; ancak o maddi olaylara ilham veren düşünceler yasaklanamaz ve cezalandırılmazlar. Çünkü Batı Demokrasisine göre "düşünce suçu" olmaz. Bir örnek vermek gerekirse, şiddet hareketleri halinde ortaya çıkan "anarşik olaylar" cezalandırılır, ama "anarşizm" hakkındaki eserler yasaklanamaz ve cezalandırılmaz. İdeolojik çoğulculuk budur ve Batı Demokrasisinin ruhudur.

Batı Demokrasisi ile ilgili olarak bir başka önemli nokta da şudur: Demokraside karar halkındır; halkın içinde de çoğunluğun Böyle olması akla uygundur, ancak unutmamalı: çoğunluğun kararı kadar önemli olan azınlığın haklarıdır, çünkü bugünün azınlığı yarının çoğunluğu olabilir. Demokratik sistemde, muhalefet, iktidar kadar gereklidir ve önemlidir. Muhalefet, çoğunluğu uyarmak ve denetlemek için ortaya çıkmıştır ve birgün çoğunluğun yerine geçebilir. Demokraside çoğunluktaki düşünce ile ona muhalif olanlar biri birine eşit değerdedir. Demokraside bu düşünceler aralarında hiçbir ayırım yapılmaksızın halkın tercihine sunulur.

Burada şu noktaya da değinelim: çağımız Batı Demokrasisinin amacı sadece yönetici bir çoğunluğu sağlamak değil, aynı zamanda toplum içindeki çeşitli çıkarların da parlamento içinde temsilini gerçekleştirmektir: Günümüzde demokrasi artık sınıfların bir denge rejimidir. Demokrasi 19. yüzyılda burjuvazinin iktidarını sağlarken, işçi sınıfının güçlenip bilinçlenişinden sonra, bugün artık toplum içinde tüm sosyal sınıfların, bu arada işçi sınıfının, kendi örgütü içinde, Anayasanın çizdiği yoldan-yani parlamenter yoldan- iktidara gelebileceği rejime verilen ad oluyor. İşçi sınıfının, emekçilerin iktidara gelmesini Anayasa-yla, yasalarla, zorbalık yoluyla önleyen rejimlerin adı, demokrasi değil faşizmdir.

Geniş bir siyasal "yelpaze" genellikle Türkiye gibi ülkeler için "lüks" sayılır. Oysa siyasal yelpazenin açıklığı ve genişliği, "demokratik" olmaya karar veren az gelişmiş ülkeler için bir "lüks" değil, tam tersine bir zorunluktur. Çünkü bu ülkelerde siyasal güçler yeni yeni örgütlenecek, yığınların bilinçlenmesi, bu yeni örgütler gerçeğinde belirlenecektir. Oluşacak siyasal güçlerin tam bir açıklık içinde oluşması ve aldatıcı görüntülerden kaçınılması gerekir.

Batı Demokrasisinin yukarıda belirlediğimiz ilkeleri, Türkiye de Anayasal bir zorunluktan ibaret olmayıp, üyesi bulunduğumuz Avrupa Konseyinin 1949 tarihli statüsü ile -1954 yılında katıldığımız -1950 tarihli "İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya dair sözleşme" de "kişi Hürriyeti" ni, "Siyasi Hürriyet'i", "Hukukun Üstünlüğü"nü amaçları arasında sayarken, çoğulcu Parlamenter liberal demokrasiyi -en kısa ifadeyle "Batı Demokrasisini" -üyelüğün temel şartı olarak öngörmüştür.

III- LÂİK DEVLET :

Türkiye Cumhuriyeti "lâik" bir devlettir. 1961 Anayasasının 1924 Anayasasından en az değişiklikle devraldığı ilkelerin başında "lâiklik" ilkesi gelmektedir.

Lâikliğin belli başlı iki anlamı vardır:

-Bir anlamıyla, lâiklik, kişilerin dini inanç ve kanaatlarından ötürü kınanmaması, farklı işlemlere tabi tutulmaması, herkesin kamu düzenini bozmamak şartıyla- serbestce ibadette bulunabilmesidir.

-Lâikliğin ikinci anlamı da Dinle devlet işlerinin ayrılması, daha doğrusu dinin devlet işlerine karıştırılmaması demektir.

Türk toplumunun özel durumu ve Millî Kurtuluş Savaşından sonra geçirdiği devrimler, Batıda doğup gelişmiş olan bu lâiklik ilkesinin Türkiye'de değişik bir biçimde ele alınmasını ve uygulanmasını gerektirmiştir. Şöyle ki :

Devlet, bir yandan dinin vicdanlara bırakılması için gerekli tedbirleri alırken, bir yandan da din hizmetlerinin devlet hizmetleri arasına alınmasını öngörmüştür: Diyana İşleri Bakanlığı'nın genel idare içinde yer almasının anlamı budur. Ayrıca Anayasa, lâik bir toplum düzeni yaratmak amacıyla bir takım sınırlamalar da getirmiştir. Anayasamızın özellikle 19.maddesi ile 57.maddesi bu sınırlamaları içermektedir. Son olarak, Anayasamız, lâiklikle ilgili bazı "devrim yasaları"nı özel bir biçimde korumuş bulunmaktadır.

IV- SOSYAL DEVLET :

Türkiye Cumhuriyeti "sosyal" bir devlettir. Anayasa, "İktisadî ve Sosyal Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin "Sosyal Devlet" sayılabilmesi için devlete düşen ödevlerin neler olduğunu da gösteriyor.

Sosyal devlet, genellikle "yurttaşlarının sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet" diye tanımlanır. Ne var ki böyle bir tanım iktisadi kalkınmalarını gerçekleştirmiş, zaten çoğalmış olan millî geliri daha iyi paylaşmak için bir takım sosyal güvenlik tedbirleri ile yetinen, yetinebilen batı toplumlarının "Refah Devleti" anlayışını yansıtır. Oysa kalkınmalarını gerçekleştirememiş bizim gibi ülkelerde, sosyal devlet yalnız bir takım sosyal adalet ve güvenlik tedbirleri olarak gerçekleşemez. Her geri kalmış toplumda olduğu gibi, Türkiye'de de sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesi, eşitlik içinde hızlı kalkınmaya önem veren bir politika ile olur. Böyle bir politika ise iktisadi ve sosyal yapıda gerekli temel değişiklikleri, giderek bir düzen değişikliği yapmakla gerçekleşebilir ancak, 1961 Anayasası da 10.mad.2.fıkrasında "Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzurusu sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi ve sosyal bütün engelleri kaldırır insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar" derken yukarıda belirlediğimiz anlamda bir sosyal devlet anlayışını kabul etmektedir.

Şunu da ekliyelim ki, sosyal devlet derken, onu sosyalist devlet ve sosyalist Hükümet kavramlarından da ayırmalıdır. Gerçekten sosyalist devlet, anayasasında, iktidarı sadece işçi sınıfının egemenliği olarak tanıyan devlettir. Sosyalist hükümet ise demokratik ve sosyal bir anayasa çerçevesi içinde, parlamenter yoldan, emekçilere ve emekten yana olanlara dayanarak sosyalist partilerin iktidara gelmesi, hükümet kurmasıdır. Sosyal devleti kabul etmiş olan Anayasamızın, yeni kabul ettiği çoğulcu Batı demokrasisi anlayışının bir sonucu olarak, sosyalist bir hükümet şekline siyasi iktidar yolunu açık tuttuğu yadsınamaz bir gerçektir.

V- HUKUK DEVLETİ

Anayasamız, Batı'nın yalnız demokrasi görüşünü benimsemekle yetinmemiş, demokrasinin tamamlayıcı öğelerinden biri olan hukuk devleti ilkesini de kabul etmiştir.

Ne demektir hukuk devleti ?

Bu ilkeyi açıklığa kavuşturabilmek için önce egemenlik kavramına değinmemiz gerekiyor.

Hemen belirtelim ki, yalnız millete ait olan egemenlik, metafizik ve hukuk dışı bir kavram olmaktan çoktan çıkmıştır. 1961 Anayasası, egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğunu, fakat milletin bu egemenliği Anayasadan kaynaklanan yetkili organlar eliyle ve anayasanın koyduğu esaslara göre kullanabileceğini belirtmiştir. Demek ki millettten başka kimsenin sahibi olamayacağı egemenlik, hukukun üstünlüğü ve Anayasa kuralları çerçevesinde Devlet yetkilerine dönüşmekte ve bu suretle hukuka bağlı kılınmaktadır.

O halde, Demokraside ve giderek Türkiye'de kimse, "ben Millete ait egemenliğin temsilcisiyim, ben milletle özdeşim" diyemez.

Ne yasama, ne yargı, ne de evleviyetle yürütme.

Hiç kuşkusuz, Demokratik hukuk devletinde 1924 ve 1961 Anayasaları ile yasama, yürütme, yargı ilişkilerinde yargının üstünlüğü kesinleşirken, Meclisin 1924 Anayasasına oranla egemenliğin tek temsilcisi olmaktan çıkması T.C. Devletinde kuruluşundan bu yana adım adım gerçekleşen "Çağdas Hukuk Devletini" yaratma sürecinin doğal sonucudur. Türk Milleti yaptığı 1961 Anayasası ile tarihi bir giziyi ilerletmektedir.

Egemenliğin sahibinin ve kaynağının sadece "Millet" olduğu Çağdas Devletin, başta gelen niteliği, yönetenlerin iradelerinin değil hukukun üstünlüğünü kabul etmiş "hukuk devleti" olmasıdır.

Hukuk devletinin temel ilkeleri nelerdir?

-Hukuk devletinin ilk kuralı, egemenliğin kendi alanlarına düşen kısmını kullanırken, yasama, yürütme ve yargı organlarının, ancak Anayasa ve yasalar ve bu ikisinin de üstünde devletçe benimsenen siyasî ve hukuki rejimin gereği olan "hukukun genel ilkeleri" ile kayıtlandırılmış yetkilere sahip bulunmasıdır.

-Hukuk devletinin ikinci bir kuralı da, bir yandan Meclisin çoğunluğunu elinde tutmak, öte yandan hükümeti oluşturmak suretiyle bir siyasî parti veya ortaklarının yasama ve yürütme organlarını kontrolü altına alması olgusu karşısında, devlet içinde bazı denge ve denet organlarının kurulmasıdır.

Bu da, siyasî iktidarı kullanan ve siyasî niteliği ağır basan yasama ile yürütmenin ve özellikle bunların ittifakının, gayri siyasî nitelikte organlar ve "hukuk" aracıyla dengelemesi, denetlenmesi ve frenlenmesi ile sağlanır. Çağımızın demokratik hukuk devletinde "yargı"ya ve "yargısal denetime" özel ve büyük ağırlık verilmesinin nedeni budur.

Bu ağırlığın verilmesinin temel nedeni, yargının ve yargısal denetimin, yasama ile yürütmenin hukuka aykırı işlemleri ile karşılaşan yurttaşın hak arama hürriyetini (A.m.31) kullanabilmesinin tek etkin yolu olmasıdır.

-Çağdas demokratik Devlete hukuk devletinin bir diğer niteliği de şudur: Yargının kişiler arasında çıkan uyuşmazlıkları çözmek, suçluları yargılamak gibi klâsik adalet dağıtma görevinin yanı sıra, hukuk devletinin güvencesi olarak yasama ile yürütmenin işlemlerini denetlemesi, hukuka aykırı bulunanların iptaline hükmetmesi görevi büyük önem kazanmıştır. Yargı, artık adalet dağıtıcısı olduğu kadar, siyasî iktidarın ve idarenin hukuk açısından denetleyicisidir de.

Devletin çeşitli organ ve mercilerinin işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygun mu aykırı mı olduğuna kim karar verecektir? Hatta bu kuralların neler olduğunu kim saptayacaktır? Diğer bir deyişle bu konuda "sonsözü" mutlaka biri, fakat kim söyleyecektir?

Bu soruların cevabını hukuk devleti ilkesinin kabul edildiği çeşitli batı ülkelerine ait pek çok örnekten yararlanarak vermek mümkündür. Siyasal iktidarın yetki, eylem ve işlemleri hakkında son sözün kesinlikle yargıda olduğunu

ilân eden temel kural, Parlömenter sistemi benimseyen Türkiye'de de geçerlidir.

Gerçekten Türk Milleti, Türkiye Cumhuriyeti devletini kurarken önce egemenlik hakkını Padişah'tan kendine geçiriyor, bunun siyasi plândaki görünümü olan yasama ve yürütme "yetkilerini", T.B.M.M. nin; gayri siyasi nitelikli görünümü olan yargı "kuvvetini" ise gene Türk Milleti bir diğer kendi temsilcisi saydığı bağımsız mahkemelerin tekeline veriyordu. Türk Milleti 1924 Anayasasının 51. maddesiyle ve bugünkü Anayasasının öngördüğü biçimde - başka bakanlar kurulu olmak üzere - tüm idarenin üzerinde Danıştay'ın yargısal denetimini, 103. madde ile, kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı kuralını, 54. maddeyle de, mahkeme kararlarını -T.B.M.M. ve Hükümet dahil- hiçbir makam ve merciin hiçbir şekilde değiştiremeyeceği, uygulanmasına ertelemeceği, hükmünün yerine getirilmesine karşı koyamayacağı buyruğunu koyuyordu.

Bu suretle başlayan demokratlaşma ve egemenliği kullananların siyasi iktidarını hukukla ve yargı eliyle sınırlama süreci, tek partiden çok partili düzene geçme, seçimlerin yönetim, denetim ve uyumsuzlukların çözümü yetkisini yargıçlardan oluşan Seçim Kurullarına devir ile devam etmiş, 1961 Anayasasının 4, 5, 6, 7. maddelerinde egemenliğin kullanımına ilişkin gelişim ile, bir yanda T.B.M.M. kanunları yorumlama yetkisini kaybeder ve Anayasa Mahkemesi kurularak, 1924 Anayasasının 103. maddesi gerçek anlamına ve müeyyedesine kavuşurken, öte yandan parlamento üyelerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve üyelik sıfatının düşmesi kararlarında son sözün Anayasa Mahkemesine bırakılması, Yüksek Hakimler Kurulunun teşkili, Danıştay üyelerini seçme yetkisini T.B.M.M. den Anayasa Mahkemesine geçirilmesi, 1924 Anayasasının 54. madde buyruğunun geliştirilmesi, idarenin yargısal denetiminin 114. maddenin güçlendirilmesi sonucu, yasama, yürütme, yargı ilişkilerinde, yargı çağdaş demokratik hukuk devletindeki "son sözü söyleyen", "esitler arasında üstün merci yerini almıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti devletinde yasama, Anayasa Mahkemesinin, yürütme de Danıştayın yargısal denetimi altında çalışmak zorundadır. Bu, 1961 Anayasasından öte de, Anayasa yapıcısını da bağlayan Türkiye'deki tarihi gelişimin emridir.

İşte 1961 Anayasasının temel ilkeleri ve bu ilkelere dayanması gerekenler.

Ancak, son olarak şunu da belirtelim ki, bu ilkelere uyma zorunluğu, onların yalnız birer Anayasa ilkesi olmalarından ileri gelmektedir. Bu ilkelere uyma zorunluğu, Türkiye'nin mensubu bulunduğu Batı dünyasının da katıldığı Milletlerarası anlaşmalar ve sözleşmelerin de bir gereğidir. Mitelim bunlardan en yenisi olan "Avrupa güvenliği ve işbirliği" ile ilgili "Helsinki Konferansı Nihayi Belgesi" VII. bölümünde, katılan devletlerin şu yükümlülüklerine uymasını öngörmektedir.

- "Katılan devletler ırk, cinsiyet, dil ve din ayırımı gözetmeksizin, herkes için düşünce, vicdan din inanç özgürlüklerini de kapsamak üzere insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterirler."

- "Katılan devletler, insan kişiliğinin özündeki onurdan doğan ve kişinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan, yurttaşlık hak ve özgürlükleriyle, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başka hakların ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve destekler."

- "İnsan hakları ve temel özgürlükler alanında, katılan devletler Birleşmiş Milletler Andlaşması amaçlarına ve İlkelerine ve insan hakları Evrensel Bildirisine uygun olarak davranırlar. Bağlı olabilecekleri insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeleri de kapsamak üzere, bu alanda uluslararası bildirimler ve sözleşmelerdeki kayıtlı yükümlülüklerini de yerine getirirler."

1- 1961 Anayasal düzenine karşı tepki ve değiştirilmesine yol açacak ortamın yaratılması

a) Devlet güçlerinin düzenleniş biçimine karşı tepki,

1960 öncesi siyasal hayatının temel sorunu bir "rejim sorunu" olarak belirmişti. Zamanın iktidarının yönetimine karşı duyulan tepki, Devlet güçleri içinde bölünmüşlüğü yeniden kurmak ve bunu daha güçlü esaslara dayandırmak, "bir oligarşinin eline geçen kamu kudretini meşrû ve dengeli organlara vermek" şeklinde dile getirilmiştir. 27 Mayıs Anayasası işte bu anlayışı yansıttı. Anayasa bir yandan yasama ile yürütme arasında bir denge kurmaya çalışırken, öbür yandan da bunların eylem ve işlemlerini sıkı bir yargı denetimine bağladı (yetkileri yeniden düzenlenen Danıştay ile yeni kurulan Anayasa Mahkemesi), "Özerk kuruluşlar" olgusu da büyük çapta, İdare'nin tekelciliğini parçalamaya ve dengelemeye yönelik isteklerden doğdu.

Devlet güçlerinin dağıtılması ve birbirlerine dengeletilmesi, 27 Mayıs hareketini ve onun Anayasasını gerçekleştiren, orta sınıfların demokratik ve hürriyetçi özlüklerini dile getiren ilerici aydınların bir siyasetiydi. Onlar bu yolla, sadece geçmişteki iktidar gericiliğinin tekelci yönetimine karşı tutum almış olmuyorlar, aynı zamanda egemen güçlerin ilerki iktidarlarını da hukuk yoluyla bölmeyi ve dengelemeyi amaçlıyorlardı.

Bu yüzden ki özellikle 1965'den sonra, Anayasanın devlet güçlerinin düzenleniş açısından getirdiği dengeleme egemen çevrelerce kıyasıya eleştirildi.

- 1) Üniversiteler ve TRT statüleri "ıslah" edilmelidir.
- 2) İdari yargı ile Anayasa yargısının etkileri hafifletilmelidir.
- 3) Yürütme güçlendirilmeli ve "kanun kuvvetinde kararname" yetkisiyle donatılmalıdır.
- 4) Parlatonun çalışma düzeni yeniden ayarlanmalı, özellikle gündem sıralarının saptanması işi, "iktidara ait bir hak" olmalı, ayrıca gensoru yetkisinin kullanılışı da sınırlanmalıdır.
- 5) Halk oylaması (referandum) kabul edilmeli, böylece "hâkimler hükûmeti" eğilimlerine karşı konmalıdır. Şeklindeki önerilerdir.

Görüldüğü gibi o zamanların çoğunluk partisinin önerileri genel olarak kuvvetler ayrılığı ile yargısal ve parlamenter denetimlere karşı bir tepkiyi dile getirmekteydi. Bunların aşılabilmesi için bir yandan yürütmeyi güçlendirici öneriler ileri sürülmekte, öbür yandan da seçmen çoğunluğunun iradesinin Anayasanın ve hukukun üstünlüğü ilkesinin üzerine çıkarılmasına çalışılmaktaydı. Bütün bunların can alıcı noktası, yürütmenin güçlendirilmesi tezidir. Yürütmenin hem siyasal hem de ekonomik alanda, yasama ve yargı denetiminden mümkün olduğu kadar bağımsız davranabilmesi, ekonomik ve siyasal bakımdan egemen olan güçler için büyük önem taşıyordu. Yetki kanunu adıyla bilinen 933 sayılı yasanın Anayasa Mahkemesince iptalinin bu çevrelerde yarattığı huzursuzluk bunun en belirgin örneğidir.

İşte, 1971 yılına kadar bu çevreler, Anayasanın devlet güçlerini düzenleyiş biçimine karşı duydukları tepkiyi "Bu Anayasayla devlet idare edilemez" sloganıyla dile getirmişlerdir.

b) Anayasanın özgürlükçü ve demokratik yönüne karşı tepki

1961 Anayasası siyasi örgütlenme hürriyetinin sınırlarını dar tutmuştu ama, bunun dışında kalan temel hak ve hürriyetleri geniş bir biçimde tanımış ve güvence altına almıştı. 1961 sonrasında Anayasanın da katkısıyla oluşan daha demokratik ortam, sosyal uyanışı ve kitle hareketlerini geliştirdi. Demokratik hak ve hürriyetler geniş kitlelerce kullanılır hale geldi.

Bu, gerici bir tepkiyi doğurmuştur. Bu tepkinin hukuki yansıması başlıca şu noktalarda yoğunlaştı:

- 1) Düşünce ve düşünceyi değişik yollardan açıklama özgürlüğünün sınırlanması;
- 2) Kitle örgütlenmelerinin ve gösterilerinin sınırlanması;
- 3) Adliye cihazının hem üyelerinin statüsü bakımından, hem de işleyişi bakımından yeniden düzenlenerek yargının zedelenmesi,

Anayasanın devlet gücünün düzenlenişine duyulan gerici tepki "Bu Anayasa ile devlet idare edilemez" sloganıyla anlatılmıştı. Anayasanın hürriyetçi ve demokratik yönlerine karşı duyulan öfkeyi ise, "emniyet ve istikrarın yeniden sağlanması" sloganları dile getirmiştir.

1971 öncesinin güçler dengesi, gerici partilerin Anayasayı değiştirebilmelerine olanak sağlamıyordu. Anayasanın değiştirilebilmesi için gerekli şartları biraraya getirecek yeni bir unsura, bir "katalizöre" ihtiyaç vardı. 12 Mart rejimi işte bunu sağlamıştır.

c) Anayasa'nın değiştirilmesine elverişli ortamın yaratılması,

12 Mart müdahalesi daha baştan, Anayasa değişikliği konusunu gündemine almıştı. 1970 sonlarıyla 1971 başlarındaki Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında zamanın Genel Kurmay Başkanı M.Tağmaç, "sosyal uyanmanın ekonomik gelişme hızına uydurulması için Anayasa değişiklikleri" istemişti. 12 Mart muhtırasını açıklayan ve yalnız Cumhurbaşkanına sunulan bir ek mektupta da Anayasa değişikliği istekleri açık olarak belirtilmişti. Anayasa değişikliği sorununun "kamu oyu"na Nihat Erim tarafından açıklanmasından çok önce, Genel Kurmay Başkanlığında bu amaçla kurulmuş olan bir komisyon çalışmalarına başlamış bulunuyordu.

12 Mart baskı rejimi bir yandan özgürlükleri baskı altına alırken, öbür yandan partilerin aralarındaki gelişmeleri ikinci plana itip, Anayasa değişiklikleri programı çerçevesinde uzlaşmalarını sağladı.

Anayasanın bu ortamda değiştirilişinin hukuki anlam ve sonuçları ilerde ele alınacaktır.

2- Anayasa değişikliklerine hakim olan temel eğilimler.

Anayasaya karşı duyulan tepki iki noktada toplanmıştı: Anayasanın devlet güçlerini düzenleyiş biçimine ve demokratik eğilimine karşı duyulan tepki 12 Mart döneminde gerçekleştirilen değişiklikler de bu iki tepkiyi yansıtır. Bunlar da aynı noktalarda toplanabilirler.

a- Devlet iktidarının kuruluş ve işleyiş açısından.

Bu alandaki değişikliklerde başlıca şu eğilimlere rastlanıyor.

aa) Askeri iktidarın sivil iktidardan (ödü) koparması:

Bu eğilim, "askeri alan"ın belli özerklikler kazanması ve siyasi iktidarın denetiminden belli ölçüde de olsa sıyrılması ve nihayet onun "dikkatini çekebilme" yetkisiyle denenmesi şeklinde özetlenebilir. Hangi değişiklikler bu gelişmeyi kurumlaştırmışlardır?

aaa) Askeri yargının sivil yargı aleyhine genişlemesi:

Asker kişilerle ilgili idari eylem ve işlemlerin yargı denetimi, Danıştay'dan yani sivil yargıdan alınarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi adı altındaki kuruluşa verilmiştir (md. 140/s-an).

Ayrıca sıkıyönetim ilânı sebeplerine yenileri eklendiği ve böylece sıkıyönetime geçiş imkânları kolaylaştırıldığı için (md.124/1), sivil kişilerin de askeri mahkemeler önünde yargılanmaları ihtimali arttırılmıştır. Öte yandan 138.inci maddenin 2 inci fıkrasında yapılan değişiklikle, asker olmayan kişilerin askeri nitelikte olmayan suçlarından dolayı da askeri mahkemeler önünde yargılanmaları olanağı genişletilmiştir.

bbb) Sivil denetimden sıyrılma eğilimi:

Anayasanın 127 inci maddesine 1488 sayılı kanunla eklenen bir hükümle (fıkra 3), silahlı kuvvetlerin olindeki devlet mallarının normal ve alenî şekilde denetlenmesi usulünden cayılmış, sözkonusu denetleme usullerinin "milli Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla" düzenleneceği bildirilmiştir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin kurulması da sivil denetimden uzaklaşma isteğinin bir örneğidir.

ccc) Milli Güvenlik Kurulu'nun fonksiyonu:

Anayasanın 111 inci maddesinin ilk şeklinde Milli Güvenlik Kurulu'nun sadece bir danışma kurulu olduğunun belirtilmesine özel bir dikkat gösterilmişti. "..Yardımcılık etmek üzere.." ibaresi bunun bir göstergesi olarak maddede yer almıştır. 1488 sayılı kanunla yapılan değişiklikle bu ibare metinden çıkarılmıştır. Hukuk metinlerinin yorumunda, bunların sözcükleri üzerinde kalıkcık yarararcasına durmak pek yerinde bir yöntem sayılmaz. Ancak burada, sözkonusu değişikliğin Milli Güvenlik Kurulu'nun fonksiyonu konusunda kuşku uyandırabilecek nitelikte olduğu da

söz konusu ibarenin yokluğundan doğan soru işaretlerini giderecek yeterlikte sayılamaz.

bb-Siyasi karar organları ile yargı arasındaki ilişkilerde yargının gerilemesi

1971-1973 Anayasa değişiklikleri, Siyasi karar organları üzerindeki yargı denetiminin gevşetilmek istenmesine bir örnektir.

Yasamanın yargısal denetimi açısından bunun örneği, Anayasayı değiştiren kanunların sadece şekil yönünden denetlenebileceğini bildiren yeni hüküm (madde 147/1) ile, Anayasa Mahkemesine başvurmada küçük siyasi partilere de tanınmış olan ikkânın ortadan kaldırılmış olmasıdır. (madde 149) Bu değişikliklerden özellikle birincisi, yüksek Mahkeme Başkanları tarafından şiddetle eleştirilmiş, yasama organı üzerindeki yargı denetiminin gevşetilmek istenmesine karşı çıkmıştır.

Anayasanın 114, maddesine eklenen yeni 2, fıkra ile İdare üzerindeki yargı denetimi ilkesine de gölge düşürülmüştür. Yine yürütmenin yargı denetiminden uzaklaştırılması eğilimine örnek olarak, asker kişilerle ilgili idari eylem ve işlemlerin yargısal denetimi yetkisinin Danıştaydan alınarak, "kuruluş, işleyiş, yargılama usulleri, Başkan ve üyelerinin nitelikleri ile atanmaları, disiplin ve özlük işleri, hakimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklilerine göre" düzenlenecek olan Askeri Yüksek İdare Mahkemesine verilmiş olması (madde 140/son) eklenmelidir.

cc- Siyasi karar organları arasındaki ilişkilerde yürütmenin ilerlemesi, Yasamanın gerilemesi:

1971 öncesinde Anayasaya karşı oluşan tepkinin başlıca nedenlerinden biri yürütmenin yasama ve yargı karşısında güçlendirilmesi idi. 1971-1973 değişikliklerinin en belirgin yönü de bu olmuştur. Yürütmenin yargı karşısında güçlendirilmesine az önce kısken değinildi. Bu gelişmenin öbür yönler, yani yargı bağımsızlığının gölgelenmesi ve yürütmeye bağımlı hale getirilişi aynı zamanda temel hak ve hürriyetler rejimini de ilgilendirdiğinden az ileride ele alınacaktır. Burada, yasamanın yürütme karşısında gerilemesiyle ilgili olarak sadece, Bakanlar Kurulunun "vergi ödevi" nin saptanması konusunda yetkilendirilişine (madde 61 son), kanun hükmünde kararname çıkarabilme yetkisi ile donatılmasına (madde 64/2), Gensoru yetkisinin ve yetkinin kullanılmasının sınırlanmasına (madde 89) işaret edilebilir.

dd-Yürütmenin iç yapısında yekpareliğe geri dönüş:

1961 Anayasası yürütme içerisinde özerk kuruluşlara yer vermekle telelden ve otoriter yönetim eğilimlerine bir ölçüde sed çekmek istemiştir. 1971 değişiklikleri işte bu açıdan da bir restorasyon niteliğindedir. Başbakan Erim'in "Dükalıklar" diye nitelediği özerk kuruluşların Anayasal statüsünde yapılan değişiklikler (Madde 120, 121) bunu gösteriyor.

b- Temel hak ve hürriyetlerin rejimi açısından :

Bu alandaki değişiklikler, temel hak ve hürriyetlerin sınırlanma sebeb ve şartları ile, bunların yargısal güvenceleri açısından ele alınabilir.

aa) Sınırlama sebeb ve şartları bakımından:

Anayasanın ilk şekline, hürriyetlerin sınırlanmaması kural, sınırlanması ise istisna idi. 1488 sayılı kanunla 11. maddeye getirilen değişiklik yoluyla, bu sistem tersine çevrilmeye çalışılmıştır. Eski ve yeni 11. maddelerin kenar başlıkları arasındaki fark dahi, Anayasayı yapanlarla değiştirenler arasındaki anlayış ve niyet farkını açıkça ortaya koymaktadır.

Hak ve hürriyetler rejimi ile ilgili öbür önemli değişiklikler "Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü" gibi kaypak kavramlarla sınırlama olanağının yaratılması ya da arttırılması, hürriyetler ile ilgili maddelerdeki sınırlama sebeb ve amaçlarının çoğaltılması (madde

15,22,29,46/1), daha önce sınırlanabileceği belirtilmemiş hürriyetlerin sınırlanabileceğinin kabulü (madde 26), kişisel hürriyetlerin can damarı olan kişi güvenliğinin kısıtlanması (Madde 30 daki sürelerin uzatılması), kişilerin ödev ve yükümlülüklerinin genişletilmesi (Madde 60) ve hepsinden de önemlisi, sıkıyönetim ilânının kolaylaştırılması (Madde 124/1), böylece olağanüstü rejimlere geçişteki anayasal engellerin aşılmasıdır.

Ayrıca halkın bazı kesimlerinin belli hak ve hürriyetlerden yararlanmasına son verildiği de unutulmamalıdır: Memurların sendikal haklarının yok edilmesi (madde 46,119), Üniversite öğretim üye ve yardımcılarının siyasi partilere üye olabilmeleri imkânının kaldırılması (madde 120)

Aynı değişikliklerle küçük siyasi partilerin radikal muhalefeti engelleyici kurallar getirilmiş, bunlarla öbürleri arasında açık eşitsizlikler yaratılmıştır. Siyasi partilere hazine yardımı (Madde 56/son ve geçici 22) ile Anayasa Mahkemesinde dava açabilme yetkisi konusunda (Madde 149) konan barajlar buna örnektir.

bb) Hak ve Hürriyetlerin Yargısal Güvenceleri bakımından:

Bu alanda başlıca üç eğilime işaret edilebilir.

Birincisi: Hak ve hürriyetlerin müeyyidelendirilmesinde yargısal yaptırımdan yürütmenin müdahalesine doğru bir kayış vardır. Kimi hürriyetlerin somut durumlarda sona erdirilmesine, yargıç kararı şartı kaldırılmış bunun yerini idari kararın da alabileceği öngörülmüş (madde 19 son), bazıları için " gecikmede sakınca bulunması " teorisi işin içine sokularak, idari makamlar önemli ölçüde söz sahibi kılınmıştır. (Madde 22/3, 29) Gözaltı süresinin uzatılması ise, zanlının bu süre içerisindeki güvenliği ortadan kaldırılmış, onu yargıç güvencesinin koruyuculuğundan çıkarıp idarenin " ihtimamı " na terk etmiştir. (Madde 30)

İkinci Eğilim, tabii yargı kavramında uzaklaşma olduğunu göstermektedir. Askeri yargının asker olmayan kişi için de yetkili olduğu hallerin genişletilmesi (Madde 158/1) , sıkıyönetim ilânının kolaylaştırılması (Madde 124/1) ve böylece sivillerin askeri mahkemeler önünde yargılanması ihtimalinin arttırılması, asker kişilerle ilgili idari davaların sivil yargı (Danıştay) dan alınarak, " askerlik hizmetinin gereklerine göre " de iş yapacak olan bir askeri mahkemeye verilmesi (Madde 140/son) ve nihayet Devlet Güvenlik Mahkemeleri adıyla olağanüstü nitelikli ve siyasi yanı ağır basan kuruluşların yaratılması (Madde 136) bu eğilimin kurumlaştıran değişiklikleridir. Bütün bu değişikliklerin 1961 Anayasasının yargı yetkisi ile ilgili olarak ön gördüğü temel ilke ve kurallara ters düşeceği baştan kestirilmiş olmalı ki kilit kavram olan " tabii yargı yolu ", yerine kanunî yargı yolu " na bırakmıştır. (Madde 32)

Üçüncü eğilim: ise, mahkemelerin bağımsızlığı ile yargıç güvencesi ilkelerine ters düşen gelişmelerdir. Askeri mahkemelerin ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin bu açıdan taşıdıkları kusurlar, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesinden geri dönüşün en kesin örnekleridir.

Görüldüğü gibi, Anayasa değişiklikleri, tek elden yönetme eğilimlerini engelleyen Anayasa sistemine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmışlardır. Bu değişiklikler, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması ve yürütmenin hem yasama hem de yargı karşısında güçlenmesi ve hatta bağımsızlaşması şeklinde beliriyorlar. Benzetme yapmak gerekirse, 1961 Anayasası, devlet kuvvetlerini bölen liberal kapitalizm dönemi Anayasalarını andırmaktaydı. 1971-1973 değişiklikleriyle ortaya çıkan yeni metin ise, hem halk karşısında devletin güçlendirilmesi hem de devleti içi iktidar sorununa yeni verilen biçim açısından, tek elci devlet kapitalizmi döneminin otoriter Anayasalarıyla benzeşmektedir. Bu nedenle değişiklikler antidemokratik ve faşizan niteliktedir.

1- Anayasa değişiklikleri Parlamento dışı cebirle sağlanmıştır.

Hukuk dışı bir müdahale ve parlamento üzerinde bir cebir niteliği kazanmasını belgeleyen ilk örnek, 12 Mart Muhtarasının gerekçesi olarak Cumhurbaşkanına sunulan mektuptur.

14 Mart 1971 günlü hürriyet ve yeni gazete de, mektuptan şöyle söz edildi.

" Silahlı kuvvetler adına önceki gün Cumhurbaşkanı ile senato ve Meclis Başkanlarına verilen muhtaradan ayrı olarak yalnız Sunay'a verilen muhtıra gerekçesinde yazılı talepler arasında en geniş yer Anayasa değişikliği ile ilgili bölüme ayrılmıştır.... Bu talebe göre Anayasanın 10 ve 34.maddeleri arasında yer alan .. 8.maddesi değişecektir"

Nitekim, muhtiranın 12 Mart günü Türkiye radyolarınının 13 habaerler bülteninde okunmasından sonra, aynı günün akşamı silahlı kuvvetler bünyesinde bir " Planlama grubu " kuruldu. Bu grubun görevi, kurulacak olana" partiler üstü hükümet'e " Türk Silahlı kuvvetlerinin görüşlerini yansıtacak raporu hazırlamaktı. Ayrıca, üç kişiden oluşan grup, Anayasa'da yapılması istenen değişiklikler konusunda da ilk ve ön çalışmaları yapacaktı. Grup, çalışmalarında bu alanda daha önce Hava Kuvvetlerinde bir hazırlık yapılmış olduğu da görüldü.

Öteyandan, parlamento dışı etki sadece Anayasa değişikliğinin gündeme girmesinde değil, fakat bu değişikliklerin yapılması sırasında da günbegün kendini kuvvetle his ettirmiştir. Özellikle devrin Başbakanının kamu oyuna açıkladığı ikinci öneride bir çok madde için iki teklif vardı. Sona eklenenler Genel Kurmayda kaleme alınanlardır.

İkinci kanıt, doğrudan doğruya Başbakanın açıklamalarından çıkıyor. Erim gazetecilere aynen şöyle söylemiştir:

" Eğer kumandanların üzerimde bir baskı söz konusu ise, bu sadece Anayasa değişikliklerinin bir an evvel yapılması, yeni kanun tasarılarının bir an evvel hazırlanması içindir. Böylelikle bir an evvel kendi asıl işlerine dönmek istemektedirler."

Üçüncü ve en önemli nokta, 12 Mart muhtarasının üçüncü maddesinin Parlemantoyu ve sivil yönetimi sürekli tehdit altında tutan ifadesidir.

" İdareye el koyma" tehdidi, İnönü'yü, Genel Kurmay Başkanı M. Tağmaç'ı makamında ziyaret ederek Anayasa değişiklikleri konusunda görüşmeye iten sebep de budur. Başbakanın bilim adamlarından aldığı ödünleri de baskı olarak her fırsatta ileri sürmeye çalışması dış baskıların bir uzantısı sayılmalıdır.

2- Sıkıyönetim yalnız Anarşik olayları önlemek için değil, Anayasa değişikliğini geçirebilmek için de ilân edilmiştir.

Sıkıyönetimin görünüşteki ilâl sebebi" Anarşik olaylar "dı. Oysa, bir hafta sonra Başbakan yabancı basın mensuplarına sıkıyönetim ilânını zorunlu kılacak derecede " yakın bir tehlike" nin bulunmadığını itraf etti. Ona göre Sıkıyönetim bir koruyucu, önleyici tedbir olarak düşünülmüştü. Asıl ilginç nokta, Başbakanın sıkıyönetim ilânı ile Anayasa değişikliği gergi arasında kurduğu bağlantı idi:

Erim"anarşik olayların" faillerinden söz ederken şöyle dedi:

" ... mevcut kanunlarla bunları yakalamak ve mahkeme önüne çıkarmak için yeterli güce sahip değildik. Anayasamız çok liberal bir Anayasadır.. " (2 Mayıs 1971)

Bu resmi demeçve açıklamalar Sıkıyönetimin ilânına yol açan sebeplerden birinin de, Anayasa değişikliğini gerçekleştirmek olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Sıkıyönetim bu amaçla kullanılmış, kitle tutuklamaları, basına sansür, her türlü toplantı ve gösterilerin yasaklanması, sendika ve dernek faaliyetlerinin yok edilmesi ile yaratılan ağır baskı ortamında Anayasa değişiklikleri süratle geçirilmiştir.

3- Anayasa değişiklikleri anayasanın öngördüğü biçimlere ayularak yapılmamıştır.

a) Sıkıy hâkimiyet döneminde Anayasa değiştirilemez. Sorun kamu oyu önünde de demokratik bir biçimde genişliğine tartışılabilmiş olmalıdır.

b) Anayasa değişikliği önerisinin yürütmeden gelmesini yine Anayasanın kendisi yasaklamıştır. 1971 değişiklikleri ise Başbakanın önerilerine dayanmaktadır.

c) Değişikliklerin görüşülme biçimi anayasanın ivedilik yasağına aykırıdır.

d) Anayasa değişikliklerinde bağlayıcı grup kararı alınamaz. Bu Anayasanın ruhuyla bağdaşmaz. Değişikliklere olumlu oy verme konusunda alınan grup kararları üyeleri baskı altında tutmak sonucuna doğuracağından, Anayasa koyununun iradesine de aykırıdır.

1961 ANAYASASININ TEMEL NİTELİKLERİNİ ZEDELEYEN
ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

1- Temel hak ve özgürlükler açısından:

Temel hak ve hürriyetlerin özü, sınırlanması ve kötüye kullanılması:

MADDE 11- Temel hak ve hürriyetler Devletin ülkesi ve Milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen sebeplerle Anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunmaz.

Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve jilletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, Irk, sınıf, din ve mezhep ayrımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz. Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kaunda gösterilir.

Değişiklikten önceki kenar başlık ve madde metni şöyleydi:

" Temel hakların özü

Madde 11- Temel hak ve hürriyetleri, Anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal

Adalet ve millî güvenlik gibi sebepler de olsa, bir hak ve hürriyetin özüne dokunamaz "

11. maddede yapılan değişiklik (1488 s.k.) ile bu maddeye Devletin ülkesi ve milletle bütünlüğü gibi, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin korunması gibi çok esnek kavramlar eklenerek bir tek amaç güdülmüştür. Bu maddeye dayanılarak, istisnasız bütün hak ve hürriyetlerin yasama tarafından ve kolayısıyla yürütme tarafından kısıtlanabilmesini sağlamak. Anayasa değişikliği ile ilgili meclis görüşmelerinden bu konudaki niyetler çok açık olarak çıkarılabilir.

Bu değişiklik yürürlüğe girdikten sonra, demokrat eğilimli pekçok hukukçu bile, yeni durumda artık bütün hak ve hürriyetlerin bu maddeye dayanılarak sınırlanabileceğini savundular. Gerek değişiklikle güdülen amacın açık olarak bilinmesi, gerekse doktrindeki çoğunluğun görüşleri dikkate alınacak olursa, ve Anayasa Mahkemesinin de 11 nci maddeyi bir "genel sınırlama maddesi" olarak gördüğü hatırlanırsa, söz konusu değişikliklerin düzeltilmesi kesin bir zorunluk olarak belirir. Bu yapılmadıkça ve 11 nci madde ilk biçimine döndürülmedikçe bu tartışmalar son bulmayacak, büyük ihtimalle Anayasa Mahkemesi de ictihadını değiştirmeyecektir. Böyle olunca da 11 nci maddeye dayanılarak hem bütün hürriyetlerin (düşünce, bilim hürriyetleri, savunma hakkı V.B.) sınırlanabilmesi mümkün olabilecektir. Üstelik, bu madde bu şekli ile kaldığı sürece, sınırlama sebebi özel olarak ilgili maddesinde gösterilmiş olan bir hak ve hürriyetin dahi , gerektiğinde, bir kerre de 11 nci maddedeki kaypak kavramlara dayanılarak sınırlanabilmesi mümkündür. Bu madde , demokrasi düşmanı iktidarların elinde büyük bir silâhtır. Bu açıdan, kanunî Esasi'nin ünlü 113 ncü maddesinden geri kalan yanı yoktur. Ve hatta ondan daha da tehlikelidir. Çünkü 113 ncü madde sadece sultana , dilediği kişileri yurtdışına sürebilme olanağı veriyordu. Bu şekli ile 11 nci madde ise, Anayasa Mahkemesinin de hoşgörüsünden yararlanan bir meclis çoğunluğuna, bütün yurttaşların bütün temel hak ve hürriyetlerini bir çırpıda kısıtlamak olanağı verdirtmektedir.

Üstelik bu sınırlama yasama organı olağanüstü esneklikte bir takdir yetkisinden de yararlanabilecektir. Çünkü, hürriyetlerin sınırlanma sebepleri ile ilgili olarak bu maddeye eklenen "Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü ", dil, ırk, sınıf din ve mezhep ayırımına dayanarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı " gibi deyimler heryana çekilebilir niteliktedir. Hatta , daha kötümser bir yorumla buradaki ifadelerden, sadece eylemlerin değil, "kasdın" dahi cezalandırılabilmesi sonucu çıkarılabilir. Bu ise, özellikle düşünce ve bilim hürriyetleri açısından konuşmuş uluslararası ölçülere de aykırıdır. Gerek 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi , , gerekse Avrupa Sözleşmesi bu konuda ancak "eylemlerin" sınırlanabileceğini bildirirler.

Bu nedenlerle 11 nci maddeyi eski haline getirmeyen bir Anayasa değişikliği tamamiyle anlamsız ve sakat kalmaya mahkumdur.

II- Özel Hayatın Korunması

a- Özel hayatın gizliliği

Madde - 15 Özel hayatın gizliliğiniz dokunulamaz. Adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça ; millî güvenlik veya kamu düzeni bakımından sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.

(3) 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22 Eylül 1971 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1948 sayılı kanunun getirdiği değiştirilmiş ikinci fıkra .

Değişiklikten önceki 2 nci fıkra şöyle idi :

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça ; kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de, kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz.

Madde : 15- 1488 sayılı Yasa ile değişiklik .

Kişi hakları ve ödevleri bölümünün özel hayatın korunması ile ilgili, özel hayatın gizliliğini güven altına alan Anayasamızın 15 nci maddesi ; aslında ilk düzenlenişinde dahi yargı organları dışında "kanunun yetkili kıldığı mercilere..." kişi güvenliğini kaldırıcı yetkiler vermekle Anayasamızın temel hak ve özgürlükleri açısından benimsediği ilkenin dışına çıkmıştır.

Maddenin ikinci fıkrasında yapılan değişiklik. Bu mahi dahi Nabil Varuy
da ileri götürerek "millî güvenlik" gibi sınırlı belli olmayan bir nede-
ne bağlanmış , ayrıca özel kağıt ve eşyalara da el atma yetkisini vermiş-
tir.

Kanımızca bu yetkinin yargı organları dışında herhangi bir mer-
cie tanınması sakıncalıdır.

IV- Düşünce İnanç Hak ve Hürriyetleri :

a- Vicdan ve din Hürriyeti

Madde 19 - Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine
sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan
kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir.
Kimse, ibadete , dinî ayin ve törenlere katılmaya , dinî inanç ve kana-
atlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı
kınanamaz. Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve kü-
çüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse , devletin sosyal , iktisadî, siyasî veya hukukî temel
düzenini , kısmen de olsa , din kurallarına dayandırma veya siyasî veya
şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacı ile , herne suretle olursa olsun,
dinî veya din uygulamalarını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar
edemez.ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yol-
da kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında , kanunun gösterdiği hüküm-
ler uygulanır ve siyasî partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

(4) Fıkranın son cümlesi 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22 Ey-
lül 1971 tarihli resmî gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayı-
lı kanunun getirdiği değiştirilmiş cümledir.

Değişiklikten önce fıkranın son cümlesi şöyle idi.

Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar
kanuna göre cezalandırılır: Dernekler, yetkili mahkemece ve siyasî par-
tiler, Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

Madde 19 - 1488 sayılı Yasa ile değişik.

Anayasamızın bu maddesi ilk hali ile de 20 nci maddede tanı-
nan düşünce kanaat özgürlüğüne ters düşmektedir.

Madde ilk hali ile dernekleri yargı denetimi güvencesi altın-
da tuttuğu halde , yapılan değişiklik bu güvenceyi kaldırmış bulunmakta-
dır.

VI-Basın ve Yayınla ilgili hükümler

a- Basın Hürriyeti

Madde 22 Basın hürdür ; Sansür edilemez.

Devlet , basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirle-
ri alır.

Basın ve haberalma hürriyeti, ancak devletin ülkesi ve mille-
tin de bütünlüğünü, kamu düzenini , millî güvenliği ve millî güvenliğin
gerektirdiği gizliliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet,
şeref ve haklarına tecavüzü , suç işlemeye kışkırtmayı önlemek veya yar-
gı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için ka-
nunla sınırlanabilir. (1)

Yargı güveninin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için
kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar
saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz.

Türkiye'de yayınlanan gazete ve dergiler, kanunun gösterdiği
suçların işlenmesi halinde hâkim kararı ile ; devletin ülkesi ve milleti
ile bütünlüğünün , millî güvenliğin, kamu düzeninin veya genel ahlâkın
korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de , kanunun
açıkça yetkili kıldığı merciin emri ile toplatılabilir. Toplatma kararı-
nı veren yetkili merci, bu kararını engeç 24 saat içinde mahkemeye bildi-
rir. Mahkeme bu kararı engeç " gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı
hükümsüz sayılır. (2)

Türkiye'de yayınlanan gazete ve dergiler, millî güvenliğe,
kamu düzenine, genel ahlâka, insan hak ve hürriyetlerine dayanan millî,

tiyle bölünmezliği temel hukûme aykırı yayınlardan mahkûm olma halinde Varuy mahkeme kararıyla kapatılabilir. (3)

(1) Değişiklikten önceki üçüncü fıkra şöyle idi.

Basın ve haber alma hürriyeti, ancak millî güvenliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı güveninin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir.

(2-3) Değişiklikten önceki 5. ve 6. fıkralar şöyle idi :

Türkiye'de yayınlanan gazete ve dergilerin toplatılması, bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararı ile olabilir.

Türkiye'de yayınlanan gazete ve dergiler, ancak 57 nci maddede belirtilen fiillerden mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir.

Madde 22 Basın özgürlüğünü düzenleyen 22 nci maddenin 3 ncu fıkrası 1488 sayılı yasa ile değiştirilerek, maddeye eklenen "Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü..)" ve "kamu düzeni" gibi sözcükler, esasen maddede bulunan "millî güvenlik" deyimindeki sınırsızlığı daha da genişletip özgürlüklerin kaynakta sınırlanması yolunu getirmiştir.

Maddenin 5 ve 6 ncı fıkralarının 1488 sayılı Yasa ile değiştirilen şekli kapsamları belirgin olmayan deyimler eklenmek suretile basın özgürlüğünü sınırlandırmaya çalışmış, daha da kötüsü yargı denetimini de yok ederek, yürütme organına keyfiliğe dönüşebilecek bir yetki vermiştir.

e) Basın dışı, haberleşme araçlarından faydalanma hakkı

Madde 26- Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri, demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, millî güvenliğinin ve genel ahlâkın korunması halleri dışında kalan bir sebebe dayanarak halkın bu araçlarla, haber almasını düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu engelleyici kayıtlar koyamaz. (1)

(1) Değişiklikten önce maddenin son cümlesi şöyle idi :

Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlara ulaşmasını, ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu destekleyici kayıtlar koyamaz.

Madde : 26- Haberleşme hakkı ile ilgili 26 ncı maddenin son fıkrasında 1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklik bu madde ile diğer birçok maddelerde de özellikle yerleştirilen, kapsamı belirsiz deyim ve sözcüklere yer vererek, haberleşme özgürlüğünü kısıtlamakta ve Anayasal özgürlüklerin yasama lehine olarak kaldırılması olanağını tanımaktadır.

b) Dernek kurma hakkı

Madde 29- Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller kanunda gösterilir. Kanunun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadile sınırlar koyabilir.

Hiçkimse bir derneğe üye olmağa veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernekler, kanunun gösterdiği hallerde hâkim kararı ile kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, hâkim kararına kadar kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emri ile faaliyetten alıkonulabilir. (1)

(1) Değişiklikten ve eklemelerden önceki madde şöyle idi :

Madde 29 Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini veya genel ahlâkı korumak için ka-

1488 sayılı Yasa ile 29 ncu maddede yapılan değişiklik, yine diğer maddelerde olduğu gibi kapsam belirsizliğini getirmekte ve dernek kapatılması hakkını yargı denetiminden uzaklaştırmaktadır.

VIII- Hakların korunması ile ilgili hükümler

a) Kişi güvenliği

Madde 30 Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya de iştirilmesini önlemek maksadile veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Tutukluluğun devamına karar verilebilmesi aynı şartlara bağlıdır.

Yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir ; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir.

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine enyakin mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç 48 saat ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev ve yetkilerine giren suçlar ile kanunun açıkca belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş veya sıkıyönetim hallerinde, kanunlarda gösterilen süre içinde hâkim önüne çıkarılır; Bu süre 15 günü geçemez. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın , hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir (1)

(1) 1961 metnindeki 4 ncü fıkraya şöyle idi :

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine enyakin mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç , 24 saat içinde hâkim önüne çıkarılır ve bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimse, hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir.

"Kişi güvenliği" kenar başlıklı 30 ncu maddede yapılan değişiklik ile "kişi güvenliği" ni yürütmenin tasarruf ve inşafına bırakan görüş en uç noktasına vardırılmıştır.

1961 Anayasamızda kişi güvenliği, tutuklanmayı zorunlu kılan hallerde hâkim kararı kişinin tutuklanacağını hükme bağlamıştır. Yakalamayı ise suçüstü haline dayandırmış. Hâkim huzuruna çıkarılma süresini, enyakin hâkim huzuruna çıkarılma için geçecek süre hariç 24 saat olarak düzenlenmiştir. Oysa 12 Mart 1971 fiilî ve olağanüstü rejimin getirdiği değişikle , bağımsız yargı organlarına çıkarılma 48 saat, yürütmeye bağlı DGM ve Sıkıyönetim mahkemeleri için 15 güne çıkarılmıştır.

Adli Zabıta ile Genel Zabıtanın ayrılmamış olduğu ülkemizde doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığına , yani yürütme organına bağlı zabıta, gecikmesinde sakınca bulunduğu hükmüne sığınmakta, kişi güvenliğini kaldırmakta, hâkim kararı olmaksızın kişi güvenliği ile ilgili istediği tasarrufta bulunmaktadır. Sürenin 15 gün gibi uzun çeşitli başkî ve işkence yapılarak, sanıkların ağızından kendi aleyhlerine "DELİL" toplama ve yeteri kadar zaman geçip, işkence izleri silindikten sonra hâkim huzuruna çıkarılma şeklindeki uygulama yaygın hale gelmiştir.

Ayrıca, Anayasanın bu maddesi, yapılan değişikliklerle; kendisi ile çelişir hale gelmiştir. Şöyle ki , bu maddenin 1961 Anayasasındaki şeklinde bulunan "...kimse bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz." cümlesi, yapılan değişiklikler sırasında, yalnızca "süre" kelimesi " süreler" şeklini alarak aynı kalmıştır. 1961 Anayasasından gelen bu cümle nin amacı, kişinin hak ve hürriyetlerinin güvence altına alındığını ifade etmektir. Maddenin bugünkü durumunda , gözaltı süresi 15 güne kadar çıkarılarak kişi hak ve hürriyetlerinin güvencesi ortadan kaldırılırken, bir cümle ile de kişi temel hak ve hürriyetlerinin güvencesinden sözetmek , maddenin kendisi ile çelişir hale geldiğini açıkca ifade etmektedir.

Kişi temel hak ve hürriyetlerinin güvencesini ortadan kaldırırlar hale getirilen bu madde, kişi güvenliğini yürütmeye ve yürütmeye bağlı idarenin tasarruf ve insafına bırakılmaktadır.

Bu maddenin , 4 ncü fıkrasında yapılan değişiklikler, Anayasasının, temel hak ve hürriyetleri düzenleyen 10 ncu madde ve 11 nci maddesine ve de kişi dokunulmazlığı ve hürriyetinin ancak hâkim kararıyla kayıtlanacağını söyleyen 14 ncü maddesine aykırıdır.

Bu maddenin 1961 Anayasasındaki şekline dönülerek gözaltı süresi , her türlü suçlarda, en fazla 24 saat olarak kabul edilmelidir.

c) Kanunî Yargı Yolu (1)

Madde 32 - Hiçkimse, kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunun tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

(1) Değişiklikten önceki kenar başlık ve madde metni şöyle idi.

(c) Tabii yargı yolu .

Madde 32- Hiçkimse, tabii hakiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi tabii hakiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

"1961 Anayasasında " Tabii Yargı Yolu" kenar başlığını taşıyan ve "hiçkimse, tabii hakiminden başka bir merci önünde çıkarılamaz." diyen bir 32 nci madde vardı. Bu maddenin 2 ncı fıkrasına göre , "bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz" dır.

20 Eylül 1971 de , kenar başlıktaki "tabii"sözü "kanunî" sözü ile, maddedeki "tabii hakiminden başka" deyimini de "kanunen tabi olduğu mahkemeden başka" deyimini ile değiştirildi. İlk bakışta basit birer kelime değişikliğinden ibaret sayılabilecek olan bu adımın gerisinde ne yatmaktaydı?

"Tabii Hâkim" yada "doğal yargıç" kavramı, dar anlamda, "suçun işlenmesinden önce yasa ile belli edilmiş yargıç" diye tanımlanır. Fakat, bu temel tanımlamanın yanına, mahkemelere ilişkin yetki ve görev kurullarını, tarafsızlıkla ilgili güvenceleri ve olağanüstü mahkemelerin kurulmaması ilkesini de eklemek gerekir. Bu anlamda, " doğal yargıç " ya da "doğal yargı" , hukuk devleti ilkesinin temel unsurlarından biri olan "yargı bağımsızlığını" tamamlayıcı, onu yargılananlar açısından anlamlı duruma getirdiği bir koşul oluyor. Mahkemeler suçun işlenmesinden önce belli olmamışsa , zaman suçlara ve sanıklara göre mahkeme kurup yargıç atamak olanığı ortaya çıkar .Mahkemelerin ve yargıçların bağımsızlığını ortadan kaldıran hükümler de buna eklenince, hukuk devleti ilkesi iyice zedelenmiş olur. Doğal yargı yolu, sanığın , suçu işlediği anda yürürlükte olan yasa hükümlerine göre kurulmuş bir mahkemede davaya bakması gerekli olan yargıç tarafından yargılanmasını sağlar. Hukuk Devleti anlayışının somutlaştırılmasında ve vatandaşların belli bir güven duygusu ile yaşayabilmelerinde bunun önemi büyüktür." (Soysal, M. Anayasanın Anlamı Gerçek Yayınevi, 1976 S.193-194)

2- Sosyal ve ekonomik haklar açısından :

Sendika Kurma Hakkı

Madde 46- İşçiler ve İşverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. Bu hakların kullanılmasında uygulanacak şekil ve ~~hukuk~~ usuller kanunda gösterilir. Kanun, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğin , kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması maksadile sınırlar koyabilir.

Sendikalar ve sendika birliklerinin tüzükleri, Yönetim vey işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.(1)

Değişiklikten önceki madde şöyle idi :

Madde- 46 : Çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir.

Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

1961 Anayasasının 46 ncı maddesinde düzenlenen sendika kurma hakkı, 1971 tarihinde yapılan değişikliklerle önemli ölçüde sınırlandırılmış ve antidemokratik bir yapı oluşmuştur.

1961 Anayasasında "çalışanlar ve işverenler " sendika kurma hakkına sahip iken, 1971 değişiklikleri ile bu hak sadece "işçiler ve işverenler " e özgü kılınmıştır. Yani "çalışanlar" yerine "işçiler" demekle toplumun büyük bir kesimi sendika kurma hakkından yoksun bırakılmıştır.

Anayasanın "Sosyal ve İktisadî Haklar ve Ödevler" bölümünde düzenlenen çalışma, dinlenme, ücrette adalet, sosyal güvenlik, sağlık gibi haklardan istifade konusunda bir sınırlama getirilmemişken sendika kurma hakkından istifade edecekleri "işçiler ve işverenler" olarak sınırlama EŞİTLİK ilkesine aykırı olduğu kadar demokrasinin gerekleri ile de bağdaşamaz.

Her geçen gün çalışabilir nüfusun artmakta olduğu ülkemizde, tüm çalışanların ekonomik ve sosyal bakımdan gelişebilmesini temin, demokratik hukuk devletinin başta gelen ödevlerindedir.

Bu sebeple, maddedeki " İŞÇİLER VE İŞVERENLER" tabiri "TÜM ÇALIŞANLAR" olarak değiştirilmelidir.

1971 değişikliklerinde maddeye eklenen " ...Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün , milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması maksadile sınırlar ..." konulabileceği hükmü de antidemokratiktir.

Anayasaya ve kanunlara 1971 den sonra ilâve edilen bu kavramlar ile demokratik hakların özünün yokedildiği ve edilebileceği anlaşılmıştır. Esasen maddenin son fıkrasında "demokratik esaslara aykırı"lık yasaklanmış olmakla, yukarıda sözü edilen kavramların madde metninden çıkarılması gerekmektedir.

III. Siyasî Partilerle İlgili Hükümler :

a) Parti Kurma Hakkı ve Partilerin Siyasî Hayattaki Yeri :

MADDE: 56- Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir.

Siyasî partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar.

Siyasî partiler, ister iktidarda , ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Son Milletvekili Genel Seçimlerinde muteber oy sayısının en az % 5 ni alan veya bu seçimlerde Millet Meclisinde grup teşkil edecek sayıda Milletvekilliği kazanmış bulunan siyasî partilere Devletçe yapılacak yardım kanunla düzenlenir. (1)

(1) Dördüncü fıkra, 30 Haziran 1971 günü kabul edilip 2 Temmuz 1971 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1421 sayılı Kanun ile eklenmiştir.

1971 değişikliği ile getirilen dördüncü fıkra hükmü, üçüncü fıkra hükmü ile çelişmektedir. Ayrıca, demokratik siyasî hayatın -aralarında herhangi bir ayırım sözkonusu olmaksızın- vazgeçilmez unsurları sayılan siyasî partiler arasında ayrıcalıklar yaratmaktadır.

Bu nedenle de , 4. fıkra hükmünün metninden çıkarılması gerekir.

b) Partilerin uyacakları Esaslar :

MADDE : 57- Siyasî partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine hangi hallerde ve ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimlerinin hangi hallerde ve nasıl yapılacağı demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir. (1)

Siyasî partilerin kapatılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesinde bakılır ve kapatma kararı ancak bu mahkemece verilir.

(1) Değişiklikten önce bu tek fıkranın yerini tutan 2. ve 3. fıkralar şöyle idi.

Siyasî partiler, delir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimlerinin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

Yapılan değişiklik siyasal partilerin anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya hesap verme zorunluluğunu kaldırarak yargı denetimini kısıtlamanın bir diğer örneğini getirmiştir.

VI. Vergi Ödevi :

MADDE : 61 - Herkes , kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümler ancak kanunla konulur.

Kanunun belli ettiği yukarı ve aşağı hadler içinde kalmak , ölçü ve esaslara uygun olmak şartı ile , vergi, resim ve harçların muafiyet ve istisnaları ile nisbet ve hadlerine ilişkin hükümlerde değişiklik yapmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınabilir. (1)

(1) Bu fıkra, 20.Eylül .1971 günü kabul edilip 22.Eylül.1971 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı Kanunla getirilmiştir.

Bu hükümle madde 61 in ikinci fıkrasındaki "Vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümler ANCAK KANUNLA KONUR." ilkesi kısmen boşluktakalmakta ve Bakanlar Kuruluna (belli sınırlar içinde dahi kalsa) malî yükümlülüklerde değişiklik yapabilme yetkisi tanınmata ve böyle bir yol açılmaktadır. Böyle bir yetkinin tutucu hükümetler elinde egemen çevreler çıkarına kullanılacağı açıktır. Yasa ile düzenlenmesi gereken bir yükümlülüğün, Bakanlar Kuruluna bırakılmasının , hukuk devleti anlayışı ve Anayasanın temel ilkeleri karşısında, haklı bir gerekçesi olabileceğini sanmıyoruz.

3- Devlet Güçleri Açısından

a-Yasama :

II.T.B.M.M. nin Görev ve Yetkileri :

a- Genel Olarak :

MADDE : 64 - Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına, genel ve özel af ilânına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkilerindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunla , belli konularda, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararnameler çıkarmak yetkisi verebilir. Yetki veren kanunda, çıkarılacak kararnamelerin amacı, kapsamı, ve ilkeleri ile bu yetkiyi kullanma süresini ve yürürlükten kaldırılacak kanun hükümlerinin açıkca gösterilmesi ve kanun hükmünde kararnamede de yetkinin hangi kanunla verilmiş olduğunun belirtilmesi lazımdır. (17)

Bu kararnameler, resmî Gazetede yayınlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir. Kararnameler, resmî Gazetede yayınlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. (17)

Yetki Kanunları ve Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kararnameler, Anayasanın ve yasama Meclisleri İç Tüzüklerinin kanunların görüşülmesi için koyduğu kurallara göre, ancak komisyonlarda ve genel kurullarda diğer kanun tasarı ve tekliflerinden önce ve ivedilikle görüşülüp karara bağlanır. (17)

Yayınlandıkları gün T.B.M.M. sine sunulmayan kararnameler, bu tarihte, T.B.M.M.since reddedilen kararnameler bu kararın Resmî Gazete de yayınlandığı gün yürürlükten kalkar. Değiştirilerek kabul edilen karar namelerin değiştirilmiş hükümleri, bu değişikliklerin Resmî Gazetede yayınlandığı gün yürürlüğe girer (17)

Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel hak ve hürriyetler ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükümünde kararnamelerle düzenlenemez. Anayasa Mahkemesi, bu kararnamelerin Anayasaya uygunluğunu da denetler.(1)

• (1) Bu 2,3,4,5 ve 6. fıkralar 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22.Eylül 1971 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunla maddeye eklenmiştir.

" Hukuk Devleti " kavramı ile bağdaşır bir yanını göremediğimiz ve bu yüzden de Anayasamızın II. maddesinin 1. ve 2. fıkraları ve 14. madde si ile çelişen, Anayasamızın 64 ncü maddesinin 1 nci fıkrasındaki " Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmemesine" ibaresinin fıkra metninden çıkarılmasını ve buna karşıt olarak 14. maddeye "Ölüm Cezası Verilmez" hükmünün eklenmesini öneririz.

Öte yandan, bu maddeye eklenen fıkralarda, Bakanlar Kuruluna kanun kuvvetinde kararnama çıkartma yetkisinin verilmesi, yürütmenin yasamanın yetkilerini eline alması sonucunu getirmiştir. Yürütmenin,T.B. M.M. aşan bir yasama kuruluşu haline gelmesine olanak sağlanmıştır.

Anayasanın bu maddesi, Anayasanın kabul ettiği "kuvvetler ayrılığı" prensibine aykırıdır.

Yürütmeye, yasamanın yetkilerinin verilmesi, Fransa gibi demokratik ülkelerde işlerin çabuk görülmesi amacı ile kabul edilmiştir. Fakat, bizdeki Anayasa değişikliğinde, "... kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir." denilerek, amacın "işlerin çabuk görülmesi" olmadığı açıkca belirtilmiştir. Bu değişiklikten amaç, 136. maddedeki değişikliği de gözönüne alacak olursak, yürütmenin her üç kuvveti de eline almasıdır.

Yürütmeye, yasamanın yetkilerini veren bu madde antidemokratiktir ve Anayasanın kabul ettiği kuvvetler ayrılığı prensibine aykırıdır.

Bu nedenle, eklenen fıkraların tümünün kaldırılması gerekir.
b) Milletlerarası anlaşmaları uygun bulma.

MADDE 65- Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle Me Milletlerarası kurullarla yapılacak anlaşmaların onaylanması, T.B.M.M. nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

İktisadî, ticarî veya teknik münasebetleri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan anlaşmalar, devlet maliyesi bakımından gün biryüklenme gerektirmemek, kişi hâllerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde, bu anlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde T.B. M.M. nin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir anlaşmaya dayanan uygulama anlaşmaları ile kanunun verdiği tetkiye dayanıla yapılan iktisadî, ticarî, teknik veya idarî anlaşmaların T.B.M.M. ne uygun bulunması zorunluğu yoktur. Ancak, bir fıkraya göre yapılan iktisadî, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren anlaşmalar,yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren hertürlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149 ncu ve 151 nci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

Madde herhangi bir değişiklik görmemiştir.

Ancak, maddenin 2, fıkrasının birinci cümlesi yazılış biçimiyle , bir yıl için yapıldıkları halde, kapsadıkları diğer hükümler yönünden yürütmeye bir yılı aşan sürelerle Devlet Maliyesi'ne yükümlülükler getiren andlaşmalar yapabileceği olanağı vermektedir.

Bu bakımdan sözkonusu cümlenin :

" İktisadî, ticarî veya teknik münasebetleri düzenleyen andlaşmalar, süreleri bir yılı aşmamak ve Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme gerektirmemek ve kişi haklarına ve Türklerin yabancı memleketlerdeki haklarına dokunmamak şartıyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir." biçimine sokulmasını öneririz.

Öte yandan, Milletlerarası andlaşmaları yargı denetimi dışın da bırakmamak amacıyla, bunların, usulüne göre yürürlüğe konulmalarından, özellikle onaylanmalarından önce Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbi tutulmaları gereğini gözönünde tutarak, 65. maddeye 6. fıkra olarak :

" Milletarası andlaşmalar , herhalde , Cumhurbaşkanınca onaylanmadan önce yürütme tarafından Anayasa Mahkemesinin doğrudan denetiminden geçirilir."

biçiminde buyurucu bir hüküm de mutlaka konulmalıdır. (Bu fıkra ile Anayasa Mahkemesine 149 ve 151. maddelere konu olan denetim biçimleri dışında türü kendine özgü bir denetim görevi - Danıştay'ın Tüzükler üzerindeki denetimine benzer-verilmiş olmaktadır.)

g) Ödenek ve yolluklar .

Madde : 82- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödenek aylık tutarı en yüksek devlet memurunun almakta olduğu miktar, yolluk da ödenek yarısını aşamaz.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.(1)

(1) Değişiklikten ve çıkarmalardan önceki madde şöyle idi :

Madde : 82 -Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödenek aylık tutarı birinci derecedeki Devlet Memurunun aylığını ; yolluk da ödenek yarısını aşamaz.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin aylık ve ödeneklerine her ne suretle olursa olsun yapılacak zam ve ilâveler, ancak bu zam ve ilâveleri takibeden milletvekilleri genel seçiminden sonra uygulanır.

Ayrıca açıklamaya gerek göstermeyecek şekilde yasama organını teşkil eden kişilere, kendi önemlerinde kendi özlük işlerine değinen parasal sorunları çözme yetkisini vermiştir.

b) Gensoru

MADDE : 89- Gensoru yetkisi yalnız Millet Meclisindedir. Gensoru önergesi bir siyasî parti adına veya en az 10 milletvekilinin imzası ile verilir.(1)

Gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı , yerilişinden sonraki üç birleşim içinde görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahiplerinden biri , siyasî parti gurupları adına birer milletvekili , Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir Bakan konuşabilir.(2)

Gensoru önergelerinin gerektiğinde önceden basılıp dağıtılmasını ve meclis çalışmalarının dengeli olarak yürütülmesini düzenleyici hükümler içtüzükte gösterilir.(3)

Gündeme alma kararıyla birlikte gensorunun görüşme günü de belli edilir.

Gensorunun görüşülmesi gündeme alma kararı tarihinden başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz. Ve yedi günden sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin verecekleri gerekçeli güvensizlik önermeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla olur.

(1-2) Değişiklikten önceki 1. ve 2.fıkralar şöyledi:

Gensoru getkisi yalnız Millet Meclisindedir.

Millet-vekillere veya bir siyasi parti grupunca verilen gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı, verilişinden sonraki ilk birleşimde görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahibi veya önerge sahiplerinden birisi grupları adına bir millet-vekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir Bakan konuşabilir.

(3) Bu üçüncü fıkra, 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22 Eylül 1971 tarihli resmi gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunla eklenmiş, böylece maddenin 1961 metnindeki 3.,4.,5. ve 6. fıkralar yeni metnin 4., 5.,6. ve 7. fıkraları olmuştur.

Maddenin 1.fıkrasında 1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle Milletvekillerinin gensoru önergesi verme hakları 10 kişiden az olmaları halinde kaldırılarak Millet Meclisinin hükümetlerinin denetleme yolları kısıtlanmış olmaktadır.

(b) Yürütme:

b) Milli güvenlik kurulu.

MADDE 111-Milli Güvenlik Kurulu, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve kanunun gösterdiği bakanlar ile Kuvvet Komutanlarından kuruludur.(1)

Milli Güvenlik Kuruluna Cumhurbaşkanı Başkanlık eder, bulunmadığı zaman bu görevi Başbakan yapar.

Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna tavsiye eder.(2)

(1) Değişiklikten önceki 1.fıkra şöyleydi:

Milli Güvenlik Kurulu, kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve kuvvet temsilcilerinden kurulur.

(2) Değişiklikten önceki 3.fıkra şöyleydi:

Milli Güvenlik kurulu, milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak üzere , gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.

MADDE 111, Milli Güvenlik Kurulunun Anayasal bir kuruluş olarak 1961 Anayasasında yer alması dahi parlamenter demokrasi açısından tartışma konusu iken 1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklik, bu kurulun etkisini daha da artırıcı nitelik taşımaktadır.

b) Yürütme

c) Yargı yolu (1)

Madde 114-İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır.

Yargı yetkisi yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesine sınırlayacak tarzda kullanılmaz.

İdarenin işlemlerinden dolayı açılacak davalarda süre aşımı yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

(1) Değişiklikten önceki kenar başlık ve 1.fıkra şöyleydi:

c) Yargı denetimi .

Madde 114-İdarenin hiç bir eylem ve işlemi, hiç bir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

Madde 114.1488 sayılı yasa, madde başlığı da dahil olmak üzere 114.madde ve önemli değişiklikler getirmiştir.

"Yargı denetimi" yerine yargı yolu " terimi kullanılmış olmakla sadece terminolojik bir tercih değil, maddenin temel felsefesinin değişmesi de söz konusu olmaktadır. Zaten maddenin birinci fıkrasındaki değişikliklerle eklenen ikinci fıkra, yargının idareye karşı zayıflatılmasını amaçlamaktadır.

Maddenin birinci fıkrasındaki "hiçbir", "hiçbir halde" sözcüklerinin kaldırılması, 1961 Anayasası'nın gerekçesinden, bu sözcüklerin özellikle sıkıyönetim durumunda bile yargı denetiminin bertaraf edilemeyeceğini belirtmek için kullanıldığı anlaşılıyorsa, herhalde bir raslantı eseri değildir.

Maddeye eklenen ikinci fıkra da yanlış yorumlara yol açabilecek niteliktedir. Fıkra, yargı denetiminin yürütme görevini "sınırlamak" amacıyla kullanılabilmesi önyargısını yasalaştırmaktadır. "Yargı kararlarının idari eylem ve işlem" niteliğinde olamayacağını öngören aynı fıkranın son cümlesi de, sadece herkesin kabul edebileceği bir hukuki gerçeği tekrarlamak için değil, "idari eylem ve işlem" niteliğinde olmayan yargı kararı kavramıyla uygulanması gerektiren yargı kararı kavramı üzerinde tartışmalara yol açıp, yürütmenin çıkarlarına uygun görülmecek kararların uygulanmamasına açık kapı bırakmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Yeni 114.madde yargı denetimi ilkesi yerine bir yürütme yargı dengesi getirmektedir. Böyle bir görüş açısı yargının bağımsızlığı ilkesini zedelediği ölçüde demokratik hukuk devleti anlayışıyla bağdaşmaz.

c) Memurların siyasi partilere ve sendikalara girememesi.28

Madde 119 Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasi partilere ve sendikalara üye olamazlar. Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışanlar, görevlerini yerine getirirken, vatandaşlar arasında siyasi kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar.

Bu esaslara aykırı hareketleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılır.

İşçi niteliği taşımayan kamu hizmetlerinin mesleki menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla güden kuruluşların bağlı olacakları hükümler kanunla düzenlenir.

1) Değişiklikten önceki kenar başlık ve 1.fıkra şöyleydi:

c) Memurların siyasi partilere girememesi.

Madde 119 -Memurlar ve kamu İktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasi partilere üye olamazlar. Memurlar ve kamu İktisadi teşebbüslerinde çalışanlar, görevlerini yerine getirirken, vatandaşlar arasında, siyasi kanaatlerinden dolayı her hangi bir ayırım yapamazlar.

Maddenin yeni biçiminde başlıkta memurların sendikalara girememesi hükmü ile maddenin 1.fıkrasında da memurlar ve kamu İktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkanları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanların sendikalara üye olamayacakları hükmü ilave edilmiştir.

Çağdaş çoğulcu demokrasilerde Devlet memurları ve kamu kuruluşlarında çalışanların sendikalara girmeleri ve sendika kurmaları ve üye olma hakları tanınmıştır. O kadar ki örneğin Fransa'da polislerden Hâkimlere kadar sendikalaştıkları görülmüştür.

Tüm çalışanların Sendika kurma ve üye olma hakları çağımızın ekonomik ve sosyal yapısı gereği olmuştur. Kamu kuruluşlarında çalışanların bu haktan yoksun bırakılmaları için hiç bir ciddi gerekçe ileri sürülemez.

Grev hakkı dahil tüm haklarla donatılmış sendikalaşma hakkının memurlara ve diğer kamu kuruluşlarında çalışanlara tanınması kabul edilmelidir. Bu dallarda çalışanların özlük işleri ve emek karşılığı haklarının tanınması politik güçlere bırakılmaz çağımızda bu eski düşünce tarzı aşılmalıdır.

Anayasamızın 119 maddesinde yapılan değişiklik antidemokratik olup bu değişikliğin kaldırılması ve bu dallarda çalışanların sendikalara girmeleri ve sendika kurup üye olmalarının bir hak olarak tanınması maddeye ilave edilmelidir.

IV.Özerk Üniversite, tarafsız radyo-televizyon, haber ajansları(1) TÜSTAY
a- Üniversiteler : Arşivi

MADDE: 120- Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Ünite Var
Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversite özerk- leksiyon
liği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve özerklik, Üni-
versite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına
engel olmaz.

Üniversiteler, devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri
tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel kanuna göre kurulan
devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite
dışındaki makamlarca hernesuretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaş-
tırılmazlar. Son fıkra hükümleri saklıdır.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve
yayımda bulunabilirler.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların se-
çimleri, görev ve yetkileri, üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve
denetim hakkını kullanma usulleri ve üniversite organlarının sorumlulu-
ğu , öğrenim ve öğretim hürriyetlerini engelleyici eylemleri önleme ted-
birleri, üniversiteler arasında ihtiyaca göre öğretim üyeleri ve yardım-
cılarının görevlendirilmesinin sağlanması , öğrenim ve öğretimin hürri-
yet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkın-
ma plânı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir.

(1) değişiklikten önceki üst başlık şöyleydi .

IV. Özerk Kuruluşlar.

Madde : 120- Üniversiteler , ancak Devlet eliyle ve kanunla kuru-
lur. Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğisahip kamu tüzel kişile-
ridir.

Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyele-
rinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre
kurulmuş devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite
dışındaki makamlarca, herne suretle olursa olsun , görevlerinden uzaklaş-
tırılmazlar.

tırılmazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarıncaya denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasi partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar.

1971 değişiklikleri üniversite özerkliğini koruduysa da bu özerkliğin ne gerçek anlamdaki ne de dar yorumlanışındaki kavramla uzaktan yakından bir ilintisi kalmamıştır. Çünkü, özerkliği soyut olarak kabul eden birinci fıkradan sonra açıkca siyasî iktidarın hangi durumlarda üniversiteye gireceklerini, ne gibi kısıtlamalar getirildiğini teker, teker saymaya başlamıştır.

Özerklik "bilimsel ve idari" sıfatlarından ayrıldığı için anlamını yitirmiş ayrıca yeni bir fıkra eklenmesiyle malî yönden özerkliğin dehi kısıtlandığını belirlemek isteğiyle "genel ve katma bütçelerin bağılı olduğu esaslarla" üniversite bütçesinin de düzenleneceği ortaya konmuştur.

Yine hemen birinci fıkroda özerkliğin üniversite binalarında işlenen suçların ve suçluların kovuşturulacağı tüm açıklığı ile belirtilmiştir.

Üniversiteler eskisi gibi kendi organlarıncaya denetlenecek ve yönetilecekse de yeni fıkraya getirilen yeni kısıtlama "devletin gözetim ve denetimi" dir. Yeni madde "öğretim üyeleri kurulu"nu kaldırmış üniversitece seçilen organlarca diyerek organ olarak üniversite dışı bir kurulun ya da kişinin de seçilebileceğini ifade etmek istemiştir.

Üniversite öğretim üyelerinin üniversite dışı makamlarda işten uzaklaştırılmayacakları belirtiliyorsa da eklenen yeni bir fıkra ile gerek görüldüğü ve sayılan koşulların gerçekleşmesi durumunda Bakanlar Kuruluna el koyma hakkı tanınmıştır ve elbette ki kendi görüş ve düşüncelerinin tersini benimsememiş öğretim üyelerinin uzaklaştırılmasını öncelikle sağlayacaktır.

Eski madde, öğretim üyelerine siyasî partilere üye olabilme hakkını tanıırken yapılan değişiklikle bu hak kaldırılmıştır.

Yeni 120. maddenin 5. fıkrası Üniversitelerin

a) kuruluş ve işleyişlerinin,
b) organlarının seçimleri ve görevleri ile yetkilerinin,
c) öğrenim ve öğretim özgürlüğünün sağlanmasının,
d) Gereksinimlere göre öğretim üye ve yardımcılarının görevlendirilmeleri konularının çıkarılacak başka bir yasa ile düzenlenmesini öngörmüştür.

Bu konuları düzenlemek üzere, çıkarılan yasa, özerklik ilkesi ile yüzde yüz çelişen bu ilkeyi hiçe sayan maddelerle doldurulmuş, böylece üniversiteler siyasal iktidarın dolayısıyla de egemen sınıfların kontrolü altına sokulmak, giderek, onların savunucusu olmaları sağlanmak istenmiştir.

Bu yasaya karşı Anayasa Mahkemesinde açılan dava ile özerkliği yok edencesine sınırlayan bazı hükümleri kaldırma olanağı olmuştur.

b) Radyo ve televizyon idaresi ve haber ajansları .

MADDE: 121- Radyo ve Televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz. (1)

Hertürlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, millî güvenliğinin ve genel ahlakın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları ile organların seçimi, yetki, görev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir. (2)

(1) Değişiklikten önceki birinci fıkra şöyle idi :

Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir.

(2) Değişiklikten önceki üçüncü fıkra şöyle idi.

Radyo ve Televizyon İdaresi, kültür ve eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkileri sahip kılınır.

Anayasanın 121. maddesi, radyo ve televizyon idaresi ile haber ajanslarını düzenlemektedir. Bu madde, 20.9.1971 gün ve 1483 sayılı Yasa ile değiştirilmeden önce, birinci fıkrasında "radyo ve televizyon istasyonlarının (nin), özerk kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenleneceğini" öngörmüştü.

Oysa, Anayasada yapılan değişiklik ile TRT'nin özerkliği kaldırılmış ve tarafsızlık ilkesi getirilmiştir. Böylece 1961 Anayasasından da geriye dönmüştür. Prof. Soysal'ın deyimiyle " Tarafsızlık, yalnız özerklikten değil, bağımsızlıktan da daha dar kapsamlı bir kavram, özerk, hatta bağımsız bile olmayan bir kuruluş, tarafsızlığını basit denge hesaplarına başvurarak göstermek yoluna kolaylıkla sapabilir.

Anayasa Mahkemesi TRT ye ilişkin 1967/37 esas 1968/46 K. ve 15.10.1968 günlü kararında 121. maddenin gerekçesinden çıkararak, radyo ve televizyon istasyonlarının idaresinin özerk olarak düzenlenmesinde " asıl erek, kurumun, siyasî iktidarın etkisi dışında bırakılıp tarafsız olarak görev yapmasıdır. Bunun için de kurumun, özerk olarak kurulması, yani gerek yürütme organının, gerek siyasî partilerin, gerekse kişilerin her türlü etkisine karşı korunmuş olarak teşkilâtlandırılması ve

yetkilendirilmesi zorunlu"ğu olduğunu belirtmekte ve özerkliği "yürütmenin etki alanından uzak tutulması ön görülen kamu hizmetleri için söz konusu olan bir yönetim biçimidir." diyerek tanımlamaktadır.

Bağımsızlık, radyo ve televizyon istasyonlarının yönetiminde hiç olmazsa siyasal iktidardan gelebilecek baskılara karşı korunmanın yollarından biri olabilirdi. Amma, özellikle Türkiye gibi bir ülkede, toplumun kendi kendini aşması, kendi değer yargılarını tekrarlayıp durmaktan kurtulabilmesi için bağımsızlık da yeterli değildir. Özerklik, yalnız siyasal iktidara karşı değil, toplumdaki, egemen çevrelere, dolayısıyla toplumda ağıt basan görüşlere ve değer yargılarına karşı da bağımsız anlamına geldiği için gereklidir. 121. maddenin değiştirilmesi...

121. maddenin değiştirilmesi ile getirilen bir başka hükümden Radyo ve Televizyon haber ve programlarının hazırlanması ve sunulmasında, 12 Mart sonrası Anayasa değişikliklerinin hemen birçoğunda yinelenen ve yoruma açık olan "Devletin ilkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyetin, millî güvenliğinin ve genel ahlakın gereklerine uyulması" koşuluna bağlanmış olmasıdır. Oysa, ilk düzenlemede hem böyle kaypak ve yoruma açık bir tutumdan kaçınılmış, hem de "radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınması" öngörülmüştü. Yeni düzenleme ile, kurumun elinden bu yetki de alınmış ve eylem alanı yasal düzenlemelerle sınırlanmıştır.

Bu nedenle, sözkonusu madde değişiklik öncesi biçimine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

b) Sıkıyönetim ve savaş hali .(1)

MADDE : 124- Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu, süresi iki ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya heryerinde sıkıyönetim ilân edebilir. ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamiyle de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.(2)

Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Bu kararlar Meclislerin birleşik toplantısında alınır.

Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde vatandaşlar için konulabilecek yükümler kanunla gösterilir. 36

(1) değişiklikten önceki kenar başlık şöyleydi :

b) Sıkıyönetim :

(2) Değişiklikten önceki birinci fıkrada şöyleydi :

MADDE 124- Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya heryerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamiyle de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

MADDE 124 - 1488 sayılı yasa 124. maddedeki * dört sıkıyönetim nedenine bir beşincini eklemiştir. Böylece Bakanlar Kurulunun sıkıyönetim ilân edebilme yetkisini önemli derecede genişletmiştir.

Ayrıca maddeye eklenen yeni nedenin nesnel ayırıcılar getirdiği de söylenemez. Sıkıyönetim ilânını "ülkenin ve milletin bütünlüğünü içten veya dıştan tehlikeye düşüren .... hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen yaygın şiddet hareketleri" ne son verebilmek için gerekli olması aranmadığı gibi, temel hak ve özgürlüklerin veya düzenin gerçek bir tehlike karşısında olup olmaması da önemli değildir. Oysa Batı demokrasilerinde sıkıyönetimi ilân etme gerekliliği ayırıcıyla gerçek tehlike ayırıcı, gerek sıkıyönetim ilânınının, gerekse sıkıyönetimin sürdürülmesinin vazgeçilmez bir koşuludur. Bu nedenle 124. madde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15 nci maddesine de aykırıdır. Maddenin yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde yeniden kaleme alınması şarttır.

II. Sayıştay ; Silâhlı Kuvvetlerin mallarının ve kamu iktisadî teşebbüslerinin denetlenmesi (1)

MADDE 127- Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetleme ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme , denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri, başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

(1) Değişiklikten önceki kenar başlık şöyleydi :

II. Sayıştay ; kamu iktisadî teşebbüslerinin denetlenmesi.

1488 Sayılı Yasa , devlet mallarının denetimi konusunda 1961 Anayasasının kabul ettiği genellik ve alenilik ilkelerinden uzaklaşarak , sivil / askerî mal ayırımını getirdiği gibi, bu son kategorideki devlet mallarının denetiminde de gizlilik ilkesine bir Anayasal dayanak yaratmaktadır. Bu biçimi ile 127 . maddenin "gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla " düzenlenmede bulunacak TBMM nin yetkilerinin de ne ölçüde kısıtlandığı araştırılmalıdır.

Burada, hem malî denetim bakımından sivil iktidarın askerî iktidara karşı gerilemesi , hem de yasal düzenleme açısından TBMM görevinin, Anayasanın verdiği direktif karşısında sınırlandırılması söz konusudur.

c) Yargı :

V. Mahkemelerin Kuruluşu :

MADDE 136 - Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur. Ancak, sıkıyönetim ve savaş hâline ilişkin hükümler saklıdır. (1)

Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir Başkan, dört asil, ve iki yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur. Başkan, iki asil ve bir yedek üye ile savcı , birinci sınıfa ayrılmış hakim ve cumhuriyet savcıları arasından ; iki asil ve bir yedek üye birinci sınıf askerî hakimler arasından ; savcı yardımcısı ise cumhuriyet savcıları ve askerî hakimler tarafından atanır. (2)

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı, üyeliği, yedek üyeliği, savcılığı ve savcı yardımcılığı atanmalarında Bakanlar Kurulunca her boş yer için bir misli aday gösterilir. Bu adaylar arasından Devlet Güvenlik Mahkemesi hakimlerinin atanması Yüksek Hakimler Kurulunca, savcı ve yardımcılarının atanmaları Yüksek Savcılar Kurulunca ;

askerî hakimlerden üye, yedek üye ve savcı yardımcılarının atanmaları ise, özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılır.42

Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Başkan, üye ve yedek üyeleri ile savcı ve savcı yardımcılarını üç yıl için atanırlar, süresi bitenler yeniden atanabilir. (3)

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtay'da yalnız bu mahkemelerin kararlarını incelemek üzere kurulacak daire-veya daireler ; genel kurul ise, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kuruludur. (4)

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve işleyişi, görev yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümler kanunda gösterilir. (5)

İl), (2), (3), (4), (5) Bu 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 nci fıkralar , 15. Mart. 1973 günü kabul edilip 20 .MART.1973 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1699 sayılı kanunla maddeye eklenmiştir.

1699 sayılı Yasa bir fıkralık 136. maddeye altı fıkra eklemekle yalnız bu maddeyi değil, Anayasanın genel anlayışını da demokratik hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşması olanaksız biçimde değiştirilmiştir.

Üç ay önce İspanya'da bile lağvedilen Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yargı sistemimize alınması, yalnız bağımsız yargı, tabii yargı gibi temel hukuk ilkelerini değil, aynı zamanda Anayasanın ikinci maddesindeki ilkelerle devlet güçlerinin karşılıklı ilişkilerini düzenleyen Anayasa kurallarını da zedeleyici niteliktedir.

Batı demokrasileri ile bizim 1961 Anayasası sistemindeki temel hak ve özgürlüklerin bir güvencesi olarak kesinlikle uyulması gereken olağan/olağanüstü durum ayırımı ilkesi DGM nin kurulması ile terk edilmiş sayılmalıdır.

DGM. lerin olağanüstülüğü ve hukuka aykırılığı çok yönlüdür.

-TCK.nın yergılanmasını olağan mahkemelere tanıdığı bazı suçları , ayrı bir suç kategorisi haline getirerek, bunları yargılamak üzere özel mahkeme kurmak , kuvvetler ayrılığı ilkesinin zedelenmesine yolaçan ; zira " uygar toplumlarda ve hukuk sistemimizde "Eüvenlik" in sağlanması , yargı organına ait olmayıp yürütme organına ait bir görev olduğu açıktır. Hal böyle iken , "Devlet Güvenlik Mahkemeleri" adı altında mahkemeler kurarak güvenliğin sağlanması görevini yargı organlarına vermek, bu mahkemelerin siyasal bir amaçla kurulduğunun başka bir göstergesidir."

- DGM.lerin kuruluş biçimi de "mahkemelerin bağımsızlığı" ilkesi ile "hakim teminâtı" ilkelerine aykırıdır. DGM. hakimlerinin yürütme organı tarafından gösterilen adaylar arasından Y.H.K. ca seçilmesi, yukarıda saydığımız ilkelerin bir güvencesi olmak üzere 1961 Anayasasının kurulmasını öngördüğü Y.H.K. nun görevini de tamamen biçimsel bir müdahaleye indirmektedir.

- Olağan durumlarda askerî olmayan suçların asker hakimler tarafından yargılanması da hukuk devleti anlayışı ile bağdaşmaz.

136 nci maddenin eski haline getirilmesi kesin bir zorunluktur.

VI. Savcılık :

MADDE 137- Cumhuriyet Savcıları, gdarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır.

Cumhuriyet Savcılarının Yargıtay üyeliğine seçilmeleri dışında kalan bütün özlük işleri ve disiplin cezaları ile meslektaş çıkarılmaları hakkında karar verme yetkisi Yüksek Savcılar Kurulundadır. Bu kurulun kararları kesin olup bunlar aleyhine başka bir mercie başvurulamaz. Ancak, disiplin ve meslekten çıkarma cezaları ile ilgili kararların bir defa daha incelenmesini Adalet Bakanı ve hakkında karar verilen Cumhuriyet Savcısı isteyebilir.

Yüksek Savcılar Kurulu, Adalet Bakanının Başkanlığında Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Ceza Dairesi Genel kurulunca seçilen üç asıl ve iki yedek üye ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı ve Özlük İşleri Genel Müdüründen kuruludur. Adalet Bakanı bulunmadığı zaman kurula Cumhuriyet Başsavcısı Başkanlık eder.

Gecikmesinde sanca bulunan hallerde Adalet Bakanlığı Cumhuriyet Savcılarını geçici yetki ile görevlendirerek bu kararı ilk toplantısında kurulun onamasına sunar. Bakanlık merkez kuruluşunda geçici veya süreli olarak çalıştırılacak Cumhuriyet Savcılarını, muvafakatlarını alarak, atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Cumhuriyet Savcılarının denetimi ve haklarındaki soruşturma Adalet Bakanlığı müfettişleri veya üst dereceli Cumhuriyet Savcıları eli ile yapılır.

Yüksek Savcılar Kurulunun kuruluşu, çalışma usulleri, toplantı ve karar yeter sayısı, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kurulunca seçilecek asıl ve yedek üyelerin seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenir.

Cumhuriyet Başsavcısı, Yüksek Mahkemeler Hâkimleri hakkındaki hükümlere tâbidir. (1)

(1) Değişiklikten önceki madde şöyleydi.

MADDE: 137- Kanun, Cumhuriyet Savcılarının ve kanun sözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar.

Cumhuriyet Başsavcısı, Başsavcunun ve Askerî Yargıtay Başsavcısı, Yüksek Mahkemeler Hâkimleri hakkındaki hükümlere tâbidir.

137. Maddede, 2 kez yapılan değişiklikle; özellikle yürütmenin yüksek Savcılar Kuruluna sokulması ile politik ve idarî organların yargı üzerindeki etkisini arttırma yolu seçilmiştir.

VII. Askerî Yargı :

MADDE : 138 - Askerî Yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin askerî olan suçları ile, bunların asker kişilerin aleyhine veya askerî mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askerî Mahkemeler, asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askerî suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askerî mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara bakmakla görevlidirler. (1)

Askerî Mahkemelerin, savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askerî Mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahip olması şarttır. Ancak, savaş halinde bu şart aranmaz. (2)

Askerî Yargı Organlarının Kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin refakatinde buldukları komutanlarla ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. (3)

(1) Değişiklikten önceki ikinci fıkra şöyleydi.

Askerî Mahkemeler, asker olmayan kişileri, ancak özel kanunda belirtilen askerî suçlarından dolayı yargırlarlar.

(2) İkinci fıkranın son cümlesi, 15 Mart 1973 günü kabul edilip 20 Mart 1973 tarihli Resmî Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1699 sayılı kanunla eklenmiştir.

(3) Değişiklikten önceki beşinci fıkra şöyleydi.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve askerlik hizmetinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.

Askerî yargının varlığının hukuk prensipleri ile açıklanması olanaksızdır. Durum böyle iken bir de , askerî yargılamanın sınırlarının genişletilmesinin ve sivil kişilerin de yargılamaşının kabulü, demokrasiye, adalete ve hukuk prensiplerine aykırıdır. Ayrıca, askerî yargının asker olmayan kişileri yargılaması , yargı birliği kuralını da bozmaktadır.

Siyasî kişileri, askerî mahkemelerin yargılamasına da yolaçan bu madde Anayasanın genel ilkelerine de aykırı düşmektedir. Askerî yargının, sivil kişileri yargılaması yolunun kapatılması demokratik hukuk devleti gereklerindedir.

Askerî mahkemelerde hâkimlik niteliğine sahip olmayan üyenin bulunması, Anayasanın genel ilkelerine, özellikle 14 ncü maddesindeki kişi dokunulmazlığı ve hürriyetinin ancak hâkim kararıyle kayıtlanacağı kuralına aykırıdır.

B) YÜKSEK MAHKEMELER

I. Yargıtay

MADDE : 139- Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemelesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri birinci sınıfa yrılmış hâkim ve Cumhuriyet Savcuları ile bu mesleklerden sayılanlar arasından Yüksek Hâkimler Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. (1)

Yargıtay, Birinci Başkan ile Cumhuriyet Başsavcısını, kendi üyeleri arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçer. (1)

Yargıtay Birinci Başkanı ile İkinci Başkanlarının ve Cumhuriyet Başsavcısının görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. (1)

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri ve ikinci başkanların seçim usulleri kanunla düzenlenir. (1)

(1) Değişiklikten önce ikinci ve üçüncü fıkralar şöyleydi.

Yargıtay üyeleri Yüksek Hâkimler Kurulunca, Yargıtay Birinci Başkanıyla İkinci Başkanları ve Cumhuriyet Başsavcısı Yargıtay Büyük Genel Kurulunca , üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri kanunla düzenlenir.

Yapılan değişiklikle 139 . madde , Yargıtay üyelerinin seçimini Yüksek Hâkimler Kuruluna bırakmıştır.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşunu düzenleyen 143. maddenin 5. fıkrası ise 1488 sayılı yasa ile değiştirilerek kurula Adalet Bakanının başkanlık edileceği öngörülmüştür.

Böylece Yargıtay üyelerinin seçiminde politik organın etkinliği meydandadır. Bu , bağımsız yargı organına politikanın el atmasıdır.

DANIŞTAY

MADDE : 140- Danıştay, kanunların başka idarî yargı mercilerine bırakmadığı konularda ilk derece ve genel olarak üst derece idare mahkemesidir.

Danıştay, idarî uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlmek, Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Danıştay üyeleri, Bakanlar Kurulu ile Danıştay Genel Kurulunca ayrı ayrı boş yer sayısı kadar gösterilecek adaylar arasından Anayasa Mahkemesinin asıl ve yedek üyelerinin üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir. (1)

Danıştay Başkanını ve Baş Kanunsözcüsünü , kendi üyeleri arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçer. Başkan, Daire Başkanları ve Baş Kanunsözcüsünün görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. (1)

Danıştayın kuruluşu, işleyişi, yargılama ve daire başkanlarının seçimi usulleri, mensuplarının nitelikleriyle atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri , haklarında disiplin kovuşturması yapılması ve disiplin cezası uygulanması, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir. (1)

(1) değişiklikten önceki 3,4, ve 5. fıkralar şöyleydi.

Danıştay Başkan ve üyeleriyle Başkanunsözcüsü, kanunda gösterilen niteliklere sahip kimseler arasından, Anayasa Mahkemesinin asıl ve yedek üyelerinden meydana gelen kurulca gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla seçilir. İlk iki oylamada çoğunluk sağlanamazsa salt çoğunlukla yetinilir.

Danıştay Başkan ve üyeleriyle Başkanunsözcüsünün seçimlerinde Bakanlar Kurulu ile Danıştay genel kurulunca ayrı ayrı boş yer sayısı kadar aday gösterilir.

Danıştayın kuruluşu, işleyişi ve yargılama usulleri, mensuplarının nitelikleriyle atanmaları, hakları ve ödevleri , aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, haklarında disiplin kovuşturması yapılması ve disiplin cezası uygulanması, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Eski metinde bulunmayan ve ek 6.ncı fıkra ile getirilen hüküm üzerinde durulması gereken bir değişikliktir. Bu değişiklikle idarî yargı anlaşılabilir bir şekilde ikiye bölünmüş ve "askerî" ve "sivil" ayrımı getirilmiştir. İdarenin bir bütün olduğu gözönüne alındığında, (zira Anayasanın 112. maddesi aynen şöyle demektedir : İDARE, KURULUŞ VE GÖREVLERİYLE BİR BÜTÜNDÜR, ve kanunla düzenlenir.) İdarenin haksız bir eylem veya işlemden dolayı asker kişilerin ayrı, sivil kişilerin ayrı mahkemelerde yargı denetimine başvurmaları istenmiş ve bu hüküm getirilmiştir. Böyle bir hüküm Anayasanın 112. nci maddesi ile bağdaştırılamaz.

Bu hükmü Anayasanın 138 nci maddesiyle düzenlenen askerî yargı kavramına sokmak da olanaksızdır. Zira 138. maddenin getirdiği hüküm açıktır, ve hiçbir şekilde askerî bir "yüksek idare mahkemesi" kavramına açık kapı bırakmaz. Kısacası 140. maddenin son fıkrasının "kanunî yargı" yolunu düzenleyen 32 nci maddeye dahi aykırı düşmektedir. Bu değişiklik ile askerî yargı, sivil yargı aleyhine genişletilmiş olmaktadır. Zira 140. maddenin son fıkrasının hukuk devleti ilkeleriyle, Anayasanın tümüne egemen olan temel ilkelerle bağdaştırılması olanaksızdır.

III. Askerî Yargıtay.

MADDE : 141- Askerî Yargıtay , askerî mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (1)

Askerî Yargıtay Üyeleri en az albay rütbesinde birinci sınıf askerî hakimler arasından Askerî Yargıtay genel kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğu ile her boş yerin üç misli olarak gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

(1) Askerî Yargıtay üyelikleriyle Başsavcısı, hâkimlik niteliğine sahip, kırk yaşını bitirmiş ve en az on yıl askerî hakimlik veya askerî savcılık yapmış kişiler arasından , askerî yargıtay genel kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğu ile boş yerin üç misli olarak gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Askerî Yargıtay, Başkanlarını kendi üyeleri arasından seçer.

Askerî Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri üyeler hakkındaki disiplin işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre, kanunla düzenlenir.

(1) (2) Değişiklikten önceki 1,2 ve 3. fıkralar şöyleydi :

Yüksek Hâkimler Kurulu, onsekiz asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Bu üyelerden altısı Yargıtay Genel Kurulunca, altısı birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerle ve kendi aralarından gizli oyla seçilir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu yüksek mahkemelerde hâkimlik etmiş veya bunlara üye olma şartını kazanmış kimseler arasından gizli oyla ve üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile üçer üye seçerler .Bu usulle Yargıtay Genel Kurulunca iki , Birinci sınıfa ayrılmış hâkimler ve Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu tarafından birer yedek üye seçilir.

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden başkanını seçer.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır Her iki yılda yarısının seçimi yenilenir.Hâkimlik görevinde iken seçilmiş olan üyeler ardı ardına iki defa seçilemez.

Askeri Yargıtayı düzenleyen bu maddenin ilk fıkrasının son cümlesi 1971 değişikliği ile eklenmiştir. (Değişiklikten önceki cümle şöyleydi: Ayrıca kanunla gösterilen askerî işlere ait belli davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.) bazı yanlış anlamlara da yol açabilecek olan,cümlenin ilk şeklinin " Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar."şeklinde de iştirilmesinin, aslında cümlenin anlamını ve uygulamayı değiştireceğini sanmıyoruz. Zaten cümlenin ilk şeklinden de aynı anlam çıkmaktadır.

Maddenin 2,3 ve 4 ncü fıkraları 20 Eylül 1971 de yapılan değişiklikle eski metinden önemli ölçüde uzaklaşmıştır.

Eski metnin 2 nci fıkrası " Askerî Yargıtay Üyeleri ile Başsavcısı , HAKİMLİK NİTELİĞİNE SAHİP, KIRK YAŞINI BİTİRMİŞ VE EN AZ ON YIL ASKERİ HAKİMLİK VEYA ASKERİ SAVCILIK YAPMIŞ KİMSELER ARASINDAN.." seçileceği hükmünü getirmişken yapılan değişiklikle, ASKERİ YARGITAY ÜYELERİNİN albay rütbesinde ve birinci sınıf hâkimler arasından seçileceği hükmü getirilmiştir. Eski metinde başsavcı dahi ASKERİ YARGITAY GENEL KURULUNUN ÜYE TAM SAYISININ SALT ÇOĞUNLUĞU İLE BOŞ YERİN ÜÇ MİSLİ GÖSTERDİĞİ ADAY ARASINDAN CUMHURBAŞKANINCA SEÇİLDİĞİ HALDE yeni metinde (3 ncü fıkroda) ASKERİ YARGITAY BAŞKANI, BAŞSAVCISI, İKİNCİ BAŞKAN VE DAİRE BAŞKANLARI ASKERİ YARGITAY ÜYELERİ ARASINDAN RÜTBE VE KIDEM SIRASINA GÖRE ATANIRLAR hükmü getirilmiştir. Esasen bu maddenin 4 ncü fıkrasına eklenen "ASKERLİK HİZMETLERİNİN GEREKLERİNİ GÖRE "ibaresi yapılan bütün bu değişikliklere nasıl bir gerekçe sağlanmak istendiğini yeterince açıklamaktadır.kanısındayız. Özet olarak belirtmeliyiz ki 141 nci maddenin 2, 3 ve 4 ncü maddelerinde yapılan değişiklikleri 1961 anayasasından "geriye dönüş" olarak nitелеmek olanaklıdır. Zira, değişik fıkralar, uygulamada askerî yargının önemli ölçüde yürütme organının etkisine girmesine ve böyle bir yol açılmasına olanak sağlamaktadır.

C) YÜKSEK HAKİMLER KURULU

I. Kuruluş

MADDE : 143- Yüksek Hâkimler Kurulu Onbir asıl ve üç yedek üyeden kurulur. Üyeler, Yargıtay Genel Kurulunca , kendi üyeleri arasından ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir.(1)

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden başkanını ve bölüm başkanlarını seçer. (2)

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. 52

Yüksek Hâkimler Kurulu üyeleri, görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşu, çalışma usulleri, bölümleri ve bölümlerin görevleri ile toplantı ve karar yeter sayıları, başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri kanunla düzenlenir.

Adalet Bakanı, gerekli gördüğü hallerde Yüksek Hâkimler Kurulu toplantılarına başkanlık eder.(3)

(1-2) Değişiklikten önceki 1. , 2. ve 3. fıkralar şöyleydi.

Yüksek Hâkimler Kurulu, onsekiz asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Bu üyelerden altısı Yargıtay Genel Kurulunca, altısı birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerce ve kendi aralarından gizli oyla seçilir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu yüksek mahkemelerde hâkimlik etmiş veya bunlara üye olma şartını kazanmış kimseler arasından gizli oyla ve üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile üçer üye seçerler. Bu usûlle Yargıtay Genel Kurulunca iki, birinci sınıfa ayrılmış hâkimler ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından birer yedek üye seçilir.

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden Başkanını seçer.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Her iki yılda yarısının seçimi yenilenir. Hâkimlik görevinde iken seçilmiş olan üyeler ardı ardına iki defa seçilemez.

(3) Değişiklikten önceki son fıkra şöyleydi :

Adalet Bakanı, Yüksek Hâkimler Kurulu toplantılarına katılabilir. Oylamaya katılamaz.

Yapılan değişiklikle 139. Madde, Yargıtay üyelerinin seçimini yüksek Hâkimler Kuruluna bırakmıştır.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşunu düzenleyen 143. Maddenin 5. fıkrası ise 1488 sayılı yasa ile değiştirilerek kurula Adalet Bakanının Başkanlık edebileceği öngörülmüştür.

Böylece Yargıtay üyelerinin seçiminde politik organın etkinliği meydana gelir. Bu, bağımsız yargı organına politikanın et atmasıdır.

II.Görev ve yetkileri.

MADDE: 144- Yüksek Hâkimler Kurulu, Adliye Mahkemeleri hâkimlerinin özlük işleri hakkında kesin karar verir. Bnu kararlar aleyhine başka mercilere başvurulamaz. Ancak, disiplin ve meslekten çıkarma cezaları ile ilgili kararların bir defa daha incelenmesini, Adalet Bakanı veya hakkında karar verilen hâkim isteyebilir.(1)

Bir hâkimin hernesebep ile olursa olsun, meslekten çıkarılması hakkındaki karar Yüksek Hâkimler Kurulu Genel Kurulunun salt çoğunluğu ile alınır.

Adalet Bakanı gerekli gördüğü haller, bir hâkim hakkında disiplin kovuşturması açılmasını Yüksek Hâkimler Kurulundan isteyebilir.(2)

Bir mahkemenin veya bir hâkimin kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi, Yüksek Hâkimler Kurulunun uygun görmesine bağlıdır.(3)

(54) 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22 Eylül 1971 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunun getirdiği değiştirilmiş 1. fıkra.

(1) Değişiklikten önceki 1.fıkra şöyleydi :

Hâkimlerin bütün özlük işleri hakkında karar verme yetkisi Yüksek Hâkimler Kurulundadır.

(2-3) Değişiklikten önceki 3., 4. ve 5. fıkralar şöyleydi:

Adalet Bakanı, gerekli gördüğü hallerde, bir hâkim hakkında disiplin kovuşturması açılması için Yüksek Hâkimler Kuruluna başvurabilir.

Bir mahkemenin veya bir kadronun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi, Yüksek Hâkimler Kurulunun uygun görmesini bağlıdır.

Hâkimlerin denetimi, belli konular için Yüksek Hâkimler Kurulunca görevlendirilecek üst derecedeki hâkimler eliyle yapılır.

Bağımsız yargı organının güvencesi olan yüksek hâkimler kuruluna politikanın başkanlığını öngören sakıncalı 143. madde değişiklikleri yanında kurulun görev ve yetkilerini saptayan 144. maddede 1488 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle de Adalet Bakanının yargıya müdahalesi yargıya doğrudan etkiye ulaşacak bir boyuta çıkarılmaktadır.

D) ANAYASA MAHKEMESİ

1. Kuruluş

a) Üyelerin seçimi,

MADDE 145- Anayasa Mahkemesi, onbeş asil ve beş yedek üyeden kuruludur. Asil üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. Yasama Meclislerince yapılacak seçimlerde, adaylığa başvurma ve seçim esas ve usulleri kanunda düzenlenir. (1)

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve salt çoğunlukla, dört yıl için bir başkan ve bir başkan vekili seçer. Yeniden seçilmek câizdir. (2)

Anayasa Mahkemesine asil veya yedek üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda başkanlık, üyelik başsavcılık, başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin herbiri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar (1)-2) Değişiklikten önceki 1.2. ve 3. fıkralar şöyledir:

Anayasa Mahkemesi onbeş asil ve beş yedek üyeden kurulur. Asil üyelerden dördü Yargıtay, üç Danıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla, dört yıl için bir Başkan ve bir başkan vekili seçer ; yeniden seçilmek câizdir.

Yasama Meclisi, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclisince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklik üniversite öğretim üyelerinin Anayasa Mahkemesine üye seçilmesindeki katkılarını önlemek emeli ile üniversitelerin toplum içindeki ağırlık ve işlevlerini azaltma yoluna gitme eğiliminin sonucudur.

II Görev ve Yetkileri

MADDE: 147 -Anayasa Mahkemesi, Kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya, Anayasa değişikliklerinin de Anayasada gösterilen şekil ve şartlarına uygunluğunu denetler. (1)

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay Askeri Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanun sözcüsünü, askeri Yargıtay Başsavcısını, ve kendi üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yüce divan sıfatı ile yargılar. Ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.

Anayasa Mahkemesinin, yüce divan sıfatıyla yargılamasında savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar.

(1) Değişiklikten önceki birinci fıkra şöyleydi.

Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler.

Çağdaş Hukuk Devleti, Yasama ve yürütmenin hiçbir işlem ve eyleminin, hiçbir halde, bağımsız varğı denetimi dışında bırakılmadığı bir toplum düzeni anlamına geldiği halde, Anayasanın 147.maddesinin birinci fıkrası hükmü:

a) Gerek 1961 deki, gerek bugünkü biçimiyle, yasama meclislerinin karar niteliğindeki tasarruflarını (işlemlerini) anayasa Mahkemesinin yargı denetimi dışında bıraktığı gibi.

b) Bugünkü biçimiyle Anayasa değişikliklerinin Anayasaya uygunluğunun esas bakımından denetlenmesi konusunda Anayasa Mahkemesinin eskiden sahip bulunduğu yetkiyi de ortadan kaldırdığı için,

Çağdaş hukuk devletinin yukarıda belirttiğiniz temel özelliği ile tam olarak bağdaşmamaktadır.

Bu nedenle, sözkonusu fıkra hükmünün:

"Anayasa Mahkemesi, kanunların, yasama Meclisleri İçtüzüklerinin ve bu meclislerce verilen hertürlü kararların Anayasaya uygunluğunu denetler." biçiminde değiştirilmesini öneririz.

IV. İptal Davası

a) Dava hakkı

MADDE 149-Cumhurbaşkanı; yasama meclislerindeki siyasi parti grupları ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partiler ile son Millet Vekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan siyasi partiler; yasama meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler (1)

(1) Değişiklikten önceki madde şöyleydi:

Madde 149- Cumhurbaşkanı; son Millet vekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsilcisi bulunan siyasi partiler veya bunların Meclis grupları; yasama meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.

1488 sayılı yasa küçük partilerin Anayasaya başvurma haklarını kısıtlamak amacıyla TBMM de meclis gurubu oluşturamayan siyasi partilerin Anayasa Mahkemesine başvurma haklarını kaldırmıştır.

Bu değişiklik te dava açma hakkını geniş ölçüde kullanıp, antidemokratik yasaların etki ve denetimini yapmış bulunan bazı siyasi partilerin tutumunu müeyyidelendirmek amacıyla kabul edilmiştir.

V. Anayasa Mahkemesinin Kararları

MADDE :152-

Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. Kararlar, gerekçesi yazılmadan açıklanamaz. (1)

Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya içtüzük veya bunların iptâl edilen hükümleri, gerekçeli kararın Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih kararın resmi gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez. (2)

İptal kararı geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi, diğer hakemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiaları üzerine verdiği hükümlerin olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.

Anayasa Mahkemesi kararları, Resmi Gazetede hemen yayınlanır. Ve Devletin Yasama yürütme ve yargı organlarını idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

(1) Birinci fıkranın bu ikinci cümlesi, 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22 Eylül 1971 tarihli Resmi Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunla maddeye eklenmiştir.

(2) Değişiklikten önceki ikinci fıkra şöyleydi.

Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya içtüzük veya bunların iptâl edilen hükümleri, karar tarihinde yürürlükten kalkar. Gereken hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptâl hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.

Maddenin ilk şeklindeki altı aylık süre bile hukuk anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Bunun son değişiklikle bir yıla çıkarılması Anayasaya aykırı bir yasanın daha uzun bir süre yürürlükte kalması sonucunu doğurmaktadır.

GEÇİCİ MADDE 21 - Sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte Sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder. Kamu davası açılmamış dosyalar ile duruşmanın tatiline karar verilmiş davalar durumlarına, niteliklerine ve kanun hükümlerine göre görevli ve yetkili mercilere verilir.

Bu hüküm, olağanüstü durumun, olağan düzene geçtikten sonra dahi devam ettirici niteliktedir. Sıkıyönetim sona erdikten sonra, mahkemelerinin de yetkileri sona ermelidir. Kişi güvenliği ile özgürlüğü bunu gerektirir.

Yukarıdaki gerekçelerle Anayasada yer alan antidemokratik hükümlerin ayıklanmasını sağlamaya yönelik Anayasa Değişikliği Ön Tasarı Önerisi

I. HAK VE ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN :

Temel hakların sınırlanamaması ve düzenlemenin özüne dokunulmaması.

Madde 11 :

Temel hak ve özgürlükler sınırlanamaz. Ancak Anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak kanunla düzenlenebilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet, ulusal güvenlik gibi nedenlerle de olsa, sınırlamalar getiremez ; yasal düzenleme ile hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamaz.

Özel Hayatın Gizliliği :

Madde 15 , Fıkra 2 :

Kanunun açıkça gösterdiği durumlarda, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.

Madde 16 , Fıkra 2 :

Kanunun açıkça gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça konuta girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

Mad.18 : Herkes seyahat özgürlüğüne sahiptir ; bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla veya savaş durumunda kanunla kısıtlanabilir. Herkes dilediği yerde yerleşme özgürlüğüne sahiptir ; bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla kısıtlanabilir.

Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma özgürlüğüne sahiptir. Yurt dışına çıkma özgürlüğü hâkim kararı olmadıkça kısıtlanamaz.

Vicdan ve din özgürlüğü :

Madde 19, Fıkra 3 :

Son cümle; " Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır :Dernekler yetkili mahkemeye ve siyasî partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılırlar.

Düşünce Özgürlüğü

Madde : 20

Herkesin düşüncesini söz, yazı, resim ve sinematografi yoluyla serbestçe açıklayıp yaymak, herkese açık olan kaynaklardan -hiçbir engellemeden-bilgi edinmek hakkı vardır. Düşünce özgürlüğüne sansür konulamaz.

Basın Özgürlüğü

Madde 22 , Fıkra 3 :

Basın ve haber alma özgürlüğü ancak genel ahlakı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına saldırıyı, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla düzenlenir.

Fıkra 5 :

Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, kanunun gösterdiği suçların işlenmesi durumunda ancak hâkim kararıyla toplatılabilir.

Fıkra 6 :

Antidemokratiktir. Aynı zamanda kapatılma durumunda işlenen suçlarla ilgisi bulunmayan çalışanların cezalandırılmasına yol açacağından suç ve cezaların şahsiliği ilkesine de aykırı düşmektedir. kaldırılmalıdır.) Basın Dışı Haberleşme araçlarından faydalanma hakkı

Madde: 26

Kişilerin ve siyasal partiler, basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptirler. Bu faydalanmanın koşulları ve yöntemleri demokratik ilkelere ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu engelleyici kayıtlar koymaz.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı

Madde: 28

Herkes, önceden izin almaksızın, silöhsüz ve sıldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir.

Bu hak , ancak kamu düzenini korumak amacıyla kanunla düzenlenebilir.

Dernek Kurma Hakkı

Madde 29 :

Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasının düzenlenmesinde uygulanacak biçim ve yöntemler kanunda gösterilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernekler, kanunun belli ettiği durumlarda ancak hâkim kararıyle kapatılabilir.

Kişi Güvenliği

Madde 30 , Fıkra 1 :

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı ve delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla ancak hâkim kararıyle tutuklanabilir. Tutukluluğunun devam edilmesine karar verilmesi aynı koşullara bağlıdır. İki yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezaları gerektiren suçlarda tutuklama kararı verilemez.

Fıkra 4 :

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli ve yirmidört saati kesinlikle geçmeyecek süre içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, hâkim önüne çıkarılmak amacıyla bağlı olan ve yirmidört saati geçemeyecek süre dışında özgürlüğünden yoksun kılınmaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir.

Fıkra 5:

Bu esaslar dışında işleme bağlı tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar genel hükümlere göre devletçe ödenir.

Tabii Yargı Yolu

Madde: 32

Hiç kimse, suç işlemeden önce bağlı olduğu tabii hâkiminden başka merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarmayı amaçlayan ve bu sonucu doğuran yargı yetkisine sahip olan üstü merciler kurulamaz.

SENDİKA KURMA HAKKI

Madde 46:

Çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

TOPTU SÖZLEŞME VE GREV HAKKI

Madde 47:

Çalışanlar, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması kanunla düzenlenir. Lokavt yasaktır.

DEVLETİN İKTİSADİ VE SOSYAL ÖDEVLERİNİN SINIRI

Bu başlık altında yer alan 53. madde antidemokratiktir. Bu nedenle kaldırılmalıdır.

SEÇME VE SEÇİLME HAKKI

Madde 55, Fıkra 1 :

Kanuna göre kayıt olan tüm yurttaşlar seçme ve yasal koşulları taşıyan yurttaşlar seçilme hakkına sahiptirler.

PARTİ KURMA HAKKI VE PARTİLERİN SİYASİ HAYATTAKİ YERİ

Madde 56, Fıkra 4 :

Bazı siyasal partilere devletçe yardım yapılmasını öngördüğünden antidemokratiktir. maddeden kaldırılması gerektir.

PARTİLERİN UYACAĞI ESASLAR

Madde 57, Fıkra 2,3 :

Siyasi partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu Mahkemece mali denetimlerinin nasıl yapılacağı demokrasi ilkelerine uygun olarak kanunla düzenlenir.

MİLLİ SAVUNMA HAK VE ÖDEVİ

Madde 60 :

Yurt savunmasına katılma her yurttaşın hakkı ve ödevidir.

Bu ödev ve askerlik yükümü yasayla düzenlenir.

VERGİ ÖDEVİ

Madde 61 :

Gerekçe bölümünde yazılı olduğu gibi, 22 Eylül 1971 tarihli Resmi Gazeteyle yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunun getirdiği ek fıkra antidemokratiktir. Bu nedenle madde metninden çıkarılmalıdır.

II. DEVLET GÜÇLERİ AÇISINDAN ;

A. Yasama :

TBMM'nin Görev ve Yetkileri :

a. Genel olarak

Madde 64 :

Maddenin 2,3,5 ve 6. fıkraları 20 Eylül 1971 tarihli Resmi Gazeteyle yayınlanarak yürürlüğe giren 1488 sayılı kanunla maddeye eklenmiştir. Genel gerekçe bölümünde açıklandığı üzere yürütmeye yasama yetkileri vermesi yönünden antidemokratik ve kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı bulunmaktadır. Bu fıkraların madde metninden çıkarılması gerekir.

ULUSLARARASI ANTIŞMALAR UYGUN BULMA

-39-

Madde 65 :

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kurul ve kurumlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, TBMM'nin onaylanmayı, bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

İktisadi , ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen antlaşmalar, süreleri bir yılı aşmamak ve devlet maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi haklarına ve Türklerin yabancı ülkelerdeki haklarına dokunmamak koşuluyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir.

Türk kanunlarına değişiklik getiren antlaşmalar kanun hükmündendir.

Türkiye'nin taraf olduğu insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alan uluslararası antlaşmalar Anayasa metni hükmündedir.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir.

Uluslararası antlaşmalar her durumda, cumhurbaşkanınca onaylanmadan önce yürütme tarafından Anayasa Mahkemesinin doğrudan denetiminden geçirilir.

GENSORU

Madde 89 :

Gensör yetkisi yalnız Millet Meclisindedir.

Milletvekillerce veya bir siyasi parti grubunca verilen gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı, birleşimden sonraki ilk birleşimden sonra görüşülür. Bu görüşmede ancak önerge sahibi veya önerge sahiplerinden biri , siyasi parti grupları adına birer milletvekili , Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir.

Gündeme alma kararıyla birlikte gensorunun görüşme günü de belli edilir.

Gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararı tarihinden başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz. ve yedi günden sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri ve Bakanlar Kurulunun görev isteği, bir tam gün geçtikten sonra onaylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi üye tam sayısının salt çoğunluğuyla olur.

B Yürütme

-40-

MİLLİ GÜVENLİK KURULU

Madde 111:

Genel gerekçe bölümünde açıklandığı üzere, Silâhlı Kuvvetler Komutanı ile kuvvet komutanlarının ve hükümet üyelerinin bir bölümünden oluşan bu kuruluş parlamenter demokrasi ilkeleriyle bağdaşamıyacağından antidemokratiktir, kaldırılması gerekir.

YARGI YOLU

Madde 114:

İdarenin hiç bir eylem ve işlemi, hiç bir durumda, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz. İdarenin işlemlerinden ötürü açılacak davalarda süre aşımı, yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

MEMUR TEMİNATI

Madde 118:

Maddenin son fıkrası, asker kişiler hakkında eşitliğe aykırı düştüğünden antidemokratiktir, kaldırılması gerekmektedir.

MEMURLARIN SİYASAL PARTİLERE GİREMEMELERİ

Madde 119:

Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanları merkez kurullarından görev alanlar, siyasal partilere üye olamazlar. Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışanlar, görevlerini yerine getirirken, yurttaşlar arasında siyasal kanaatlerinden ötürü herhangi bir ayırım yapamazlar.

Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışanlar sendika kurma, toplu sözleşme ve grev haklarına 46 ve 47.maddelerdeki ilkelere göre sahiptirler.

ÜNİVERSİTELER

Madde 120:

Üniversiteler, ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir. Ve denetlenir.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılamazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.

Üniversiteleri kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarınınca denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasal Partilere üye olma yasağı, Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanamaz.

RADYO VE TELEVİZYON İDARESİ-HABER AJANSLARI

Madde 121:

Radyo ve Televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği niteliğinde kanunla düzenlenir. Kanuna özerklik ve tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler konamaz.

Her tür radyo ve televizyon yayınları çoğulu demokratik ilkelere uygun olarak tarafsızlık ilkesine göre yapılır.

Radyo ve televizyon yönetimi, kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır ve bunu sağlayacak önlemler kanunda gösterilir.

SIKIYÖNETİM

Madde 124:

Savaş durumu, ciddi ve yaygın nitelik taşıyan ayaklanma olması nedeniyle Bakanlar Kurulu süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla yerinde veya her yerinde sıkıyönetim ilan edebilir ve bunu hemen TBMM'nin sunar, Meclis gerekli gördüğü zaman sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamıyla de kaldırabilir. Meclisler toplantıda değilse hemen toplantıya çağrılır.

Sıkıyönetim durumunda tabii yargı ilkesine aykırı işlemler uygulanmaz.

Yıkıyönetim ve genel olarak savaş durumunda, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, amaç ve nedene bağlı olarak özgürlüklere konacak kısıtlamaların nasıl olacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde yurttaşlar için konulabilecek yükümlülükler kanunda gösterilir.

TBMM'nin sıkıyönetimi onaylama kararına karşı Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davaları anbeş gün içinde karara bağlanır.

İktisadi ve Mali Hükümler:

Sayıştay: silahlı kuvvetlerin mallarının ve kamu iktisadi Teşebbüslerinin denetlenmesi.

Silahlı kuvvetlerinin denetiminde ayrıcalık getiren maddenin 3.fıkrası antidemokratiktir ve madde metninden çıkarılmalıdır.

C Yargı

MAHKEMELERİN KURULUŞU

Madde 136 :

MaHKemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

SAVCILIK

Madde 137 :

Kanun, Cumhuriyet savcılarının ve kanunsözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar.

Cumhuriyet Başsavcısı, Başkanunsözcüsü ve (Askeri Yargıtay Başsavcısı) x
Yüksek mahkemeler hakimleri hakkındaki hükümlere tabidirler.

ASKERİ YARGI

Madde 138

Askeri yargı , askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Disiplin mahkemeleri ile çalışmalarını savaş durumu ile sınırlı

(x .Askeri Yargıtay kaldırılmadığı takdirde)

-42-

olmak üzere Askeri Mahkemeler asker kişilerin askeri olan suçlarıyla bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Disiplin mahkemeleri ile askeri mahkeme üyelerinin hâkimlik niteliğine sahip olmaları şarttır.

Savaş zamanında çalışan askeri mahkemeler asker olmayan kişilerin ancak özel kanunda belirtilen askeri suçlarından ötürü yargılayabilirler. Askeri mahkemelerin savaş hallerinde hangi suçlar, hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hâkimlerin özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı askerlik hizmetinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.

YÜKSEK MAHKEMELER

Yargıtay

Madde 139, Fıkra 2:

Yargıtay, adliye mahkemeleri ile savaş zamanında askeri mahkemelerce verilen karar ve hükümler son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri Yüksek Hâkimler Kurulunca, Yargıtay birinci Başkanıyla ikinci Başkanları ve Cumhuriyet Başsavcısı Yargıtay büyük genel kurulunca, üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri kanunla gösterilir.

DANIŞTAY

Madde 140

Bu maddenin son fıkrası asker kişiler yönünden tabii yargı kuralına aykırı düşmesi, sivil yargının yetkisini daraltması, hukuk devleti ilkesine aykırı olması nedeniyle ve genel gerekçede açıklandığı gibi antidemokratik bulunmasından ötürü madde metninden çıkarılmalıdır. Maddeye şu fıkra eklenmelidir:

Danıştayca iptaline karar verilen işlemler gerekçeli kararın taraflara tebliği ile birlikte alındığı tarihten itibaren ortadan kalkar.

Yüksek Hakimler Kurulu:

Madde 143 fıkra 1,

Yüksek Hakimler Kurulu, onbir asıl ve üç yedek üyeden kurulur. Asıl üyelere dokuzu ve yedek üyelere ikisi Yargıtay Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, asıl üyelere ikisi, yedek üyelere biri Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir.

Fıkra 6 : Adalet Bakanının Yüksek Hakimler Kurulu toplantılarına başkanlık etmesini öngören bu fıkra antidemokratiktir. kaldırılmalıdır.

Madde 144 fıkra 3:

Adalet Bakanı, gerekli gördüğü hallerde, bir hakim hakkında disiplin kovuşturması açılması için Yüksek Hakimler Kuruluna başvurabilir.

Anayasa Mahkemesi:

Üyelerin seçimi,

Madde 145:

Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelere altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanun sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Cumhurbaşkanınca da üç üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelere ikisini, Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunun tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından gizli oyla ve salt çoğunlukça dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Yeniden seçilmek caizdir.

Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye olabilmek için 40 yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Sayıştay'da Başkanlık, Üyelik, Başsavcılık, Başkanun sözcülüğü veya Üniversitelerde Hukuk ve İktisat ve siyasi bilim alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de asılların seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî ve özel hiç bir görev alamazlar.

Madde 147 fıkra 1:

Anayasa Mahkemesi, kanunları, Yasama Meclisleri içtüzüklerini ve bu Meclislerce verilen her türlü kararların Anayasa'ya uygunluğunu denetler.

Fıkra 2 :

Askeri Yargıtay'ın kaldırılmasına bağlı olarak Askeri Yargıtay üyeleriyle Askeri Yargıtay Başsavcısının Yüce Divan sıfatıyla yargılanmasını öngören deyimler fıkradan çıkarılmalıdır.

Dava Hakkı :

Madde 149 :

Cumhurbaşkanı; son Millet vekili genel seçimlerinde geçerli oy sayısının en az % 5 ini alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsilcisi bulunan siyasi partiler veya bunların Meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tam sayısının en az 1/6 tutata-

-44-

rındaki üyeleri; Yüksek Hakimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Üniversiteler, Türkiye Barolar Birliği, Kanunların, Yasama Meclisi içtüzüklerinin ve bu Meclislerce verilen her türlü kararların Anayasa'ya aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptâl davası açabilirler.

Anayasa Mahkemesinin kararları:

Madde 152 :

Fıkra 1) Anayasa Mahkemesi kararları kesindir.

Fıkra 2) Anayasa Mahkemesince ,Anayasa'ya aykırı olduğundan iptâline karar verilen kanun, içtüzük veya kararların iptâl edilen hükümleri karar tarihinde yürürlükten kalkar.

Geçici Madde 21:

Genel gerekçe de gösterilen nedenlerle yürürlükten kaldırılmalıdır.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI